

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

OLGA KOPLAN

Cankarjevo tekmovanje s knjigo Andreja Makuca *Oči*

Pedagoško delo z učenci, tekmovalci iz znanja slovenščine za Cankarjevo priznanje

Diplomsko delo

Mentor:
doc. dr. Aleksander Bjelčevič

Univerzitetni študijski program
prve stopnje: Slovenistika

Ljubljana, 2012

Zahvala

Na tem mestu bi se rada zahvalila vsem, ki ste kakorkoli pripomogli k nastanku moje diplome.

Najprej bi se rada zahvalila dr. Aleksandru Bjelčeviču za mentorstvo. Hvala vam za vašo prijaznost, strokovno svetovanje, potrpežljivost in spodbude pri nastajanju diplomskega dela.

Najlepša hvala dr. Igorju Saksidi za dovoljenje, da sem smela dobiti spis svoje učenke Ize Košir, in ge. prof. Mileni Kerndl za njeno posredovanje kopije spisa.

Posebna zahvala gre tudi mojemu možu Franciju. Hvala za zaupanje, za vse spodbude in pomoč.

Iskrena hvala tudi mojim otrokom Mirjam, Andreju, Marku in Mateju. Hvala, ker ste bili potrpežljivi in ker ste mi priskočili na pomoč v »računalniških težavah«.

Izvleček

Diplomska naloga predstavlja pomen Cankarjevega tekmovanja na Slovenskem, polemike, ki so se razširile v javnosti ob izboru knjige Andreja Makuca *Oči*, izjave strokovnjakov, učencev, učiteljev in drugih sodelujočih v razpravah. Predstavlja delo z učenci 8. in 9. razreda pri pripravah na tekmovanje, stališče avtorja knjige do problematike in kako so knjigo sprejeli učenci. Predstavljeno je razmišljanje o primernosti takšne literature za osnovnošolce, razmišljanje o zrelosti učencev, o škodljivosti literature in vlogi učitelja pri delu s knjigo.

Ključne besede

Cankarjevo tekmovanje, polemike v javnosti, Andrej Makuc, *Oči*, mentorstvo tekmovalcem

Kazalo vsebine

1. Uvod.....	9
2. Vloga in pomen Cankarjevega tekmovanja	9
3. Polemike ob izboru knjig za Cankarjevo tekmovanje	10
3.1 Mnenja strokovnjakov in učiteljev.....	11
3.2 Mnenja drugih strokovnjakov in udeležencev javne polemike.....	14
3.3 Mnenje ministrstva.....	15
3.4 Mnenje direktorja Zavoda Republike Slovenije za šolstvo	15
3.5 Polemika na spletu in v periodiki.....	15
3.5.1 Mnenja učiteljev.....	15
3.5.2 Mnenja staršev	18
3.5.3 Mnenja učencev	18
3.5.4 Mnenja drugih, ki so se vključili v spletno polemiko	19
3.6 Odgovor dr. Igorja Saksida na pismo bralke	19
4. Sklepne ugotovitve o javnih polemikah.....	20
4.1 Mnenja strokovnjakov	20
4.2 Mnenja učiteljev, učencev in staršev	20
5. Delo z učenci pri obravnavi knjige Andreja Makuca <i>Oči</i> , stališče avtorja do problematike, ki jo izpostavi v knjigi, in kako so knjigo sprejeli učenci.....	21
5.1 Vsebina kratkih zgodb	21
5.2 Potek dela.....	22
5.2.1 Navodila tekmovalne komisije	22
5.2.2 Branje in spoznavanje temeljnega znanja iz literarne teorije.....	23
5.2.3 Obravnava posameznih zgodb iz knjige <i>Oči</i>	24
5.2.4 Prvi odzivi učencev na prebrano knjigo.....	26
5.2.5 Obravnava zgodbe <i>Pasje</i>	27
5.2.6 Obravnava zgodbe <i>Mišje</i>	29
5.2.7 Obravnava zgodbe <i>Konjske</i>	30
5.2.8 Obravnava zgodbe <i>Žabje</i>	32
5.2.9 Obravnava zgodb <i>Moje</i> in <i>Jočeve</i>	33
5.2.10 Analiza knjige Janje Vidmar <i>Debeluška</i>	33
5.2.11 Pisanje razlagalnih spisov	33
5.2.12 Pred regijskim tekmovanjem	36
5.2.13 Kaj so na pripravi na tekmovanje pridobili učenci in kakšen je bil njihov pogled na besedili ob koncu tekmovanja?	36
5.2.14 Pred državnim tekmovanjem	39
5.2.15 Spis Ize Košir z državnega tekmovanja	39
5.3 Stališče avtorja knjige Andreja Makuca do problematike	42
5.4 Razmišljanje o primernosti takšne literature za osnovnošolce, o zrelosti učencev, o škodljivosti literature in o vlogi učitelja pri delu s knjigo	43
6. Sklep	47
7. Viri in literatura.....	49
8. Izjava.....	51

1. Uvod

V diplomskem delu predstavljam vlogo in pomen Tekmovanja iz znanja slovenščine za Cankarjevo priznanje (v nadaljevanju Cankarjevo tekmovanje), polemike, ki so se razširile v javnosti ob letošnji izbiri knjig za 8. in 9. razred osnovne šole, in izjave strokovnjakov, učencev, učiteljev ter drugih sodelujočih v polemiki. V glavnem delu naloge predstavljam delo z učenci pri obravnavi knjige Andreja Makuca *Oči*, stališče avtorja do problematike, ki jo izpostavi v knjigi, in kako so knjigo sprejeli učenci. Razmišljam o primernosti takšne literature za osnovnošolce, o vprašanju zrelosti učencev in o vlogi učitelja pri delu s knjigo.

2. Vloga in pomen Cankarjevega tekmovanja

Cankarjevo tekmovanje ima pozitivno motivacijsko vlogo znotraj in zunaj Slovenije in spodbuja najbolj nadarjene učence. Njegov začetek sega v leto 1976. Leta 1984 so se nam pridružili pripadniki slovenske narodnosti v Italiji, leta 1995 pa še dijaki iz gimnazije v Celovcu. Do leta 2007 so učenci pisali test objektivnega tipa in spis ali esej. Sodelovali so učenci zadnjih dveh razredov osnovne šole in srednješolci. Leta 2003, ko je izšel zadnji zbornik, jih je tekmovalo 11.300. Tekmovanje sta pripravljala Slavistično društvo Slovenije in Zavod Republike Slovenije za šolstvo. Koordinator in organizator delavnic, na katerih smo učitelji v delavnicah pripravljali naloge in navodila za spise, je bil prof. Vlado Pirc, svetovalec Zavoda za šolstvo. Pri pripravi so sodelovali številni strokovnjaki, npr. dr. Martina Križaj Ortar, dr. Boža Krakar Vogel, dr. Peter Svetina, dr. Jerica Vogel, dr. Alojzija Zupan Sosič in drugi.

Leta 2008 je organizacijo Cankarjevega tekmovanja prevzel Zavod Republike Slovenije za šolstvo. Pri pripravi sodelujejo številni strokovnjaki, predsednik državne komisije pa je dr. Igor Saksida. Sedaj je Cankarjevo tekmovanje eno najbolj množičnih tekmovanj pri nas. Sodelujejo učenci od 2. razreda osnovne šole dalje in srednješolci, tako da je tekmovalcev kar petintrideset tisoč. Vsebine tekmovanj ne zajemajo samo redne učne snovi, ampak predvsem posebne vsebine. Namen tekmovanja je spodbujanje branja, raziskovanja, ustvarjalnosti in pridobivanje znanja. Gre za sodelovanje besedila, učitelja in učenca. Učenci 8. in 9. razreda na tekmovanjih pišejo razlagalni spis. Posebnost Cankarjevega tekmovanja je množičnost in velika družbena občutljivost za literarne

tekmovalne vsebine, kar pogosto zbudi žgoče javne polemike. V preteklosti je že nekaj knjig doživelo kritike s strani staršev, učiteljev ali učencev, npr. *Ptički brez gnezda* Frana Milčinskega, *Cimre* Maje Novak in *Princeska z napako* Janje Vidmar.

3. Polemike ob izboru knjig za Cankarjevo tekmovanje

Ob izboru knjig za Cankarjevo tekmovanje Andreja Predina *Na zeleno vejo* in Andreja Makuca *Oči* je v šolskem letu 2011/2012 izbruhnila ostra javna polemika o primernosti omenjenih del za mlade bralce. Knjigi sta zbudili javno zgražanje staršev in učiteljic na spletnem forumu, nato so nekatere šole zagrozile z bojkotom tekmovanja. Komisija za pripravo Cankarjevega tekmovanja je knjigo *Na zeleno vejo* Andreja Predina umaknila zaradi sedmih šol, ki so na Zavod Republike Slovenije za šolstvo poslale dopis, da bodo zaradi nje bojkotirale tekmovanje, in pod javnim pritiskom Ženske zveze stranke NSi. 12. 9. so na straneh zavoda za šolstvo objavili spremembo razpisa. Kot obvezno knjigo so predpisali knjigo Andreja Makuca *Oči*, knjigo Andreja Predina *Na zeleno vejo* pa so uvrstili med priporočeno literaturo, namesto nje pa so šole lahko izbrale katerokoli mladinsko problemsko realistično besedilo. Na podlagi spremembe smo na naši osnovni šoli Ivana Groharja v Škofji Loki za 8. in 9. razred poleg obvezne knjige Andreja Makuca *Oči* izbrale knjigo Janje Vidmar *Debeluška*.

V poglavju Polemike ob izboru knjig za Cankarjevo tekmovanje predstavljam polemiko na spletu od julija 2011 dalje, časopisne članke, ki so sledili, vsebino Posveta o tekmovanju za Cankarjevo priznanje, ki je bilo v petek, 11. 11. 2011, v Ljubljani, objave na spletni strani Zavoda Republike Slovenije za šolstvo in izjave udeležencev novinarske konference, ki je bila v sredo, 28. septembra, in jo je sklical Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

V predstavitvi polemik v javnosti se bom osredotočila predvsem na polemike, ki se navezujejo na knjigo Andreja Makuca *Oči*. Upoštevala bom samo mnenja tistih, ki pravijo, da so knjigo tudi prebrali.

3.1 Mnenja strokovnjakov in učiteljev

Predsednik državne komisije dr. Igor Saksida je v eseju, objavljenem na spletni strani Zavoda republike Slovenije za šolstvo (v nadaljevanju ZRSŠ), pojasnil, da so knjige za izvedbo Cankarjevega tekmovanja izbrali v povezavi s projektom Evropska prestolnica kulture – Maribor 2012, zaradi česar je krovna tema tekmovanja dobila naslov Pisave prestolnice kulture. Ker gre za pisave v množini, so izbrali različne knjige. Knjigi, ki sta zbudili javne proteste, sta po njegovem mnenju problemski oziroma tabujski, na ravni vsebine in jezika izražata upor do sveta, za bralca sta provokacija, celo šok. Na novinarski konferenci je pojasnil, da ju je treba brati drugače: »Pri prostočasnem branju prihaja do neposredne identifikacije s prebranim, pri branju knjig za Cankarjevo priznanje pa od otrok pričakujemo kritično branje in razmišljanje. Poleg tega se Cankarjevega tekmovanja ne udeležujejo kar vsi otroci po vrsti, temveč najboljši bralci, ki so sposobni preseči identifikacijsko branje. Nevarnosti, da bi otroci knjigi razumeli kot nagovarjanje k nasilju in prostaškemu obnašanju, po njegovem mnenju ni. Pojasnil je tudi, da so bili kriteriji, ki so jih upoštevali pri izboru knjig za Cankarjevo priznanje, kakovost (obe deli sta bili nominirani za nagrado večernica, obe je Pionirska knjižnica označila za kakovostno literaturo, obe so člani komisije prepoznali kot kakovostni), raznolikost (lani so izbrali humorno literaturo, predlani pravljice, prihodnje leto bodo morda liriko) in možnosti, ki jih knjigi ponujata za pogovor med mentorji in mladimi bralci (teh je pri obeh veliko). Saksida je trdil, da komisija ni naredila napake, ko je izbrala Predinovo in Makučevo knjigo, in da prav tako ni naredila napake, ko je Predinovo knjigo na podlagi odzivov nekaterih šol iz obveznega prekvalificirala v priporočeno branje. Menili so, da jim je bolje omogočiti, da si sami izberejo kaj drugega, če otroci zaradi jezika in tematike Predinovega romana ne bi sodelovali na tekmovanju.

Na vprašanje, kako so ti dve knjigi sploh uvrstili med mladinsko literaturo, je Saksida na tiskovni konferenci odgovoril, da Pionirska knjižnica obe deli uvršča med mladinsko literaturo in da so Makučeve *Oči* izšle v zbirki za najstnike. Obe deli sta pisani s specifične najstniške perspektive, bili sta tudi kandidatki za nagrado za mladinsko literaturo večernica. Končal je z mislijo, da moralno spornih knjig ni, da so samo dobre in slabe.

V petek, 11. 11. 2011, je bil v Ljubljani **Posvet o tekmovanju za Cankarjevo priznanje**, ki ga je pripravilo Slavistično društvo Slovenije. Strokovnjaki so na posvetu razpravljali o strokovni pomembnosti Cankarjevega tekmovanja, o uvajanju novosti, o izboru knjig za Cankarjevo tekmovanje in odzivih javnosti.

Vlado Pirc, svetovalec na Zavodu za šolstvo, je na posvetu povedal, da je občutljivost publike toliko večja, ker gre za slovensko literaturo, posebno še, če je to problemska, tabujška literatura, ki vznemirja.

Predsednik tekmovalne komisije dr. Igor Saksida je razložil, da do nasprotovanja izbrani knjigi pride, kadar določena skupina bralcev začuti tujost (jezikovno, kulturno, družbeno ipd.) in kadar tematika presega obstoječi smisel za odvijanje odnosov v družbi. Meni, da naj se literarna dela s takšno tujostjo ne bi predpisovala za šolsko obravnavo, kar pa ne pomeni, da niso primerna za literarno-vzgojni pogovor in interno uporabo. To je bolje kot branje pod klopjo in druženje z internetno vsebino. Poudaril je, da je nujno zaupati v zmožnosti mentorjev. Ti se morajo v literarno delo poglobiti, sicer nobena navodila in seminarji ne pomagajo. Dejal je, da starši ne morejo odločati, kaj bodo otroci brali, marveč naj privzgajajo bralne navade. Odločanje ne more biti naravnano glede na to, kaj jim je všeč in kaj ne. Zbrane učitelje je pozval, naj ne dovolijo, da bi se starši vtikali v stvari, ki niso v njihovi pristojnosti, in naj jim razložijo, da so se sposobni spoprijeti z izbranim besedilom. Meni, da je velik del odgovornosti na učitelju. Ta mora staršem pokazati, da branje literature ni identifikacija in da se je sposoben spopasti s problemsko literaturo. Ob problemih, ki so nastali ob letošnjem izboru knjig za 8. in 9. razred, se je Saksida spraševal, ali lahko komisija v strahu pred javnostjo pristaja na samocenzuro. Rekel je, da ne ve, ali je s strokovnega stališča prav, da so zamenjali letošnjo knjigo Andreja Predina *Na zeleno vejo* za katerokoli knjigo z mladinsko tematiko. Vsekakor pa je bolje, da so zamenjali knjigo, kot da bi šole bojkotirale tekmovanje (dobili so namreč precej dopisov ravnateljev in slovenistov). »Če bo zaradi te izbirnosti tekmovali vsaj deset tekmovalcev več, smo se prav odločili,« pravi dr. Igor Saksida.

Klemen Lah, učitelj z ljubljanske valdorfske šole, je predlagal razmislek o tem, da bi v izbor knjig za Cankarjevo tekmovanje uvrstili tudi tuje avtorje, ne le slovenskih.

Izpostavil je dilemo, ali imamo v Sloveniji toliko novih kvalitetnih del, da lahko vsako leto izberemo po eno novo knjigo za vse stopnje.

Dr. Boža Krakar Vogel, profesorica didaktike slovenskega jezika in književnosti na ljubljanski filozofski fakulteti, se je osredotočila predvsem na Predinovo knjigo in je opozorila: »Težava ni v problemskosti oz. tabujskosti romana. Zadrega je v dejstvu, da zaradi čutno nazornega popisovanja zgoščenih drastičnih življenjskih položajev (nasilje, spolnost) Predinovo besedilo kljub razumljivi in berljivi zgodbi presega »obstoječe miselno obzorje« in na nezanemarljivi del bralcev ne deluje kot prikaz tranzicijske mladostniške resničnosti, pač pa kot provokacija. K temu pripomore še na estetiki grdega utemeljen jezik, ki ima v romanu večinski delež. Tovrstna besedila radikalne tujosti pa ne smejo biti osrednja izbira za predpisano literarno branje, saj so nesprejemljiva za prevelik del udeležencev literarnega sistema in delajo medvedjo uslugo že sicer marginalizirani šolski literarni vzgoji. Bralci predpisanih knjig niso samo učenci in mentorji, ampak tudi strokovna komisija, starši in drugi. Kadar delo odkloni kritična mera teh bralcev, se je treba vprašati, zakaj sega čez mejo povprečne recepcije. Knjige na tej ravni ne kaže predpisovati v šolskem sistemu. A to ne pomeni, da tovrstnih knjig ni mogoče brati. Knjigo lahko izbere učitelj, ki pozna svoje učence, in sicer v sklopu izbirnega branja, torej tistega, ki je določen interno, ne eksterno.«

Strokovnjakinja za mladinsko književnost z ljubljanske pedagoške fakultete dr. Milena Mileva Blažić je menila, da izbor knjig za Cankarjevo tekmovanje ni primeren bralnemu razvoju učencev v 8. in 9. razredu. »Nista sporni knjigi,« je trdila Blažičeva, »pač pa je sporno, da se tovrstne knjige ponuja mladim bralcem, kajti zavedati se moramo, da je horizont pričakovanja mladih bralcev drugačen od horizonta pričakovanja odraslih bralcev. Književno besedilo *Oči* vsebuje veliko nedoločljivih in praznih mest, ki jih premladi bralci izpolnijo s svojimi bralnimi in življenjskimi izkušnjami. Delo ni literarni presežek, ampak je tipičen primer naslovniško odprte književnosti. Obravnava problemsko tematiko, način njene obravnave pa je sporen, ker perspektiva prvoosebnega pripovedovalca ne vsebuje empatije, ne čustvene ne socialne, do mučenih živali. Uvrstitev te knjige na področje otroške oziroma mladinske književnosti je zelo sporna, še bolj pa je sporno, da je komisija za Cankarjevo priznanje to delo uvrstila na seznam obvezne literature.« Komisiji je očitala, da ni naredila pilotne raziskave in ni vnaprej preverila izbora, ki je izbor s stališča odraslih, ne mladih. Menila je, da izbor ni

osredotočen na mladega bralca, da je avtoritativen in nedemokratičen in da literarne kritike in ocene knjig, na katere se komisija sklicuje, niso bile objavljene v znanstvenih revijah, torej so večinoma poljudne.

3.2 Mnenja drugih strokovnjakov in udeležencev javne polemike

Franja Žišt je v Večeru 11. 10. 2011 pisala, da se na Cankarjevo tekmovanje pripravljajo le najboljši učenci. Ti preberejo večino knjig, ki so v knjižnicah na voljo za njihovo starost, kot tudi za nekoliko starejše bralce, pripravljali pa naj bi jih najboljši učitelji. Najboljši učitelj pa se z izzivom spoprime. Namesto da vpije, da njegovi učenci tega ne bodo brali, poprosi za pomoč pri obravnavi gradiv. Menila je, da je prav, da se učitelj odpove tekmovanju, če knjige ne more prebrati ali pa o vsebini prebranega govoriti, ker tak morda ni pravi za pripravo na prestižno tekmovanje iz znanja slovenščine. Če se učenec z besedilom nikakor ne more spopasti, je prav, da se tekmovanju odpove. Menila je tudi, da morda na šolah učencev na Cankarjevo tekmovanje ne pripravljajo več le najboljši učitelji. Razmišljala je o tem, da so morda preslabo nagrajeni ali pa so najboljši učitelji že upokojeni. Morda je tekmovanje postalo preveč množično in se tekmovanja ne udeležujejo več samo zvedavi bralci, ampak tudi tisti, ki si želijo pridobiti štipendije ali so pod pritiskom staršev. Dodala je še, da živimo v svetu, iz katerega sta avtorja knjig jemala navdih, in da je bolje, da se učenci o problematiki pogovorijo z odraslimi, kot da nekritično sprejemajo vse okoli sebe. Zgražala se je tudi nad vmešavanjem politike v tekmovanje, ker ne živimo več v času sežiganja knjig in čarovnic.

Zdravko Duša, urednik na Cankarjevi založbi, ki je leta 2011 ponatisnila Makučevo knjigo *Oči*, je v časopisu *Delo* 29. 9. 2011 pisal: »Triki te vrste niso problem literature niti otrok in njihovega duševnega ali moralnega zdravja, ampak je to je intimen problem ljudi, ki se postavljajo na mesto moralne večine, in javni problem družbenih in političnih razmerij. Od tega, kako se kanalizira ali absorbira travma omenjene skupine, je odvisen končni izid polemike.« Menil je, da je zavodu za šolstvo spodrsnilo, ko je prehitro umaknil Predinovo knjigo.

Mojca Kucler Dolinar, predsednica Ženske zveze stranke Nova Slovenija, je v Novicah, objavljenih na spletni strani siol.net 16. 9. 2011, izjavila, da Ženska zveza NSi nasprotuje izboru knjig, ki jih je komisija izbrala za Cankarjevo tekmovanje v 8. in 9.

razredu, ker sta za to starost otrok popolnoma neprimerni. Knjiga *Oči* je zelo sporna, saj gre za kratke zgodbe, katerih rdeča nit je mučenje živali, opisi so grozljivo nazorni. Menili so, da ni dovolj, da je komisija za Cankarjevo tekmovanje s seznama predpisane literature umaknila le knjigo Andreja Predina *Na zeleno vejo*, zato so ministra Lukšiča pozivali, naj posreduje, da bosta obe knjigi, predlagani kot gradivo za tekmovanje iz materinščine za 8. in 9. razred, umaknjeni in nadomeščeni s knjigama, primernima za učence te starosti.

3.3 Mnenje ministrstva

Na šolskem ministrstvu so o umiku knjige s seznama knjig za Cankarjevo tekmovanje rekli, da morajo biti vse knjige in vsa besedila v skladu s temeljnimi vrednotami v Sloveniji, kar bi morali strokovnjaki pri izboru upoštevati.

3.4 Mnenje direktorja Zavoda Republike Slovenije za šolstvo

Direktor Zavoda Republike Slovenije za šolstvo in šport g. Gregor Mohorčič je v izjavi za Mladino 3. 10. 2011 povedal, da knjig *Na zeleno vejo* in *Oči* še ni prebral. Za Slovenske novice 22. 9. 2011 pa: »Komisija je vendarle kompetenten organ. Če ji ne bomo zaupali, ja, komu pa naj potem še zaupamo?«

3.5 Polemika na spletu in v periodiki

3.5.1 Mnenja učiteljev

»Moje mnenje je, da sta knjigi neprimerni,« je menila Nina Janežič, mentorica Cankarjevega tekmovanja v Žalcu. Olga Omejc, mentorica OŠ Bičevje pa, da sta obe knjigi sporni in da bo zaradi pretresenosti težje predelovala z učenci knjigo *Oči*. »Laže bi se pogovarjala z otroki o spolnosti kot o mučenju,« je še dodala v članku, objavljenem v Žurnalu 23. 9. 2011.

Karmen Jenič je 28. 9. 2011 na forumu zapisala: »Knjiga Andreja Makuca *Oči* je hujša od Predinove. Gre za kratke zgodbe, katerih rdeča nit je grozljivo nazorno mučenje živali. Pomor legla psičkov, mučno klanje konja, iztikanje oči žabam, utapljanje miši itd. Prebrala sem jo enkrat, nekatere dele samo preletela, ker mi želodec ni pustil natančnega

branja, zdaj pa naj se z njo podrobno ukvarjam in jo seciram še s 14-letniki?» Povedala je, da pozna mlade in ve, da berejo vsakovrstno literaturo, pa tudi to, da mladi poznajo krutost realnega sveta, zato se ji ne zdi primerno, da jim vsiljujemo še takšno literaturo.

Ena od učiteljic je napisala, da knjige *Oči* sploh ni mogla prebrati do konca. Druga učiteljica, ki učence na Cankarjevo tekmovanje pripravlja že nekaj let, pa je zapisala, da knjige *Oči* ni mogla prebrati v enem delu, ker tega ni prenesla. Še ponoči so jo preganjale srhljive zgodbe. Dodala je še, da je res, da otrok ne gre izolirati od stvarnosti, a ne počnimo tega pri tekmovanju iz materinščine. Sam Saksida je namreč na nekem seminarju rekel, da bi bilo za veliko knjig, ki v Sloveniji izidejo, bolje, da sploh ne bi izšle. Toliko škode namreč povzročijo.

Učitelji, ki so se oglasili na forumu, so se strinjali, da je potrebno učencem ponuditi problemsko literaturo, ni pa jih potrebno zasuti z zgodbicami o tem, kako se z narezanimi trdimi gumijastimi podplati pobija psičke, kako se z bičem udarja konja po očeh, utaplja miši in prebada oči žabam. Izrazili so želijo, da otroci berejo svoji starosti primerno literaturo. Opozorili so na vzgojne probleme v šoli (preklinjanje, nestrpnost do vsega ...) in poudarili, da jim knjigi za Cankarjevo tekmovanje pri vzgoji učencev nista v pomoč, ampak ravno obratno. Poudarili so, da ne gre za to, ali sta knjigi bralcem všeč ali ne, ampak za to, ali je knjiga zanje dobra ali ne, saj je še vedno zelo veliko družin, ki otrok s pogovorom in z vzgojo za vrednote ne zavijajo v vato, pač pa jih pripravljajo tudi na ta kruti svet, ne da bi za to uporabili take metode, kot je pogovarjanje o izdiranju oči žabam z žeblicevo konico. Učitelji so menili, da bi se iste teme dale obravnavati tudi ob drugačni literaturi. Obenem so podvomili tudi v strokovno komisijo, ki podeljuje nagrado večernica.

Neka učiteljica (35-letna slovarca) je zapisala, da se strinja, da je Makučeva knjiga *Oči* na visoki ravni glede sloga in sporočilnosti. Z dr. Saksido se je strinjala, da je branje te knjige kot zagovarjanje mučenja živali zlonamerno. Knjiga se ji je zdela zelo dobra, ni pa se ji zdelo primerno, da silimo v branje takih knjig otroke, stare od 13 do 15 let.

Na forumu so se oglasile tudi učiteljice s tistih šol, ki so bojkotirale tekmovanje. Ena od njih 8. 9. 2011 je zapisala, da je njihova šola že poslala dopis z mnenjem, tako kot marsikatera druga šola. Povedala je, da so starši šokirani. Ravnateljici je pokazala

fotokopijo par strani iz obeh knjig, pa ji je bilo takoj jasno, da ne sme biti tiho. Fotokopije so dali v roke tudi staršem. Ti niso mogli verjeti, da je to možno. Druga je pisala, da njihova šola bojkotira, da slavistki podpirajo drugi učitelji, pomočnica ravnatelja, knjižničarka in ravnatelj. Čeprav so zelo različni, so si v tem enotni. Menili so, da ni prav, da se takšna literatura predpisuje tako mladim otrokom. Argumenti g. Saksida jih niso prepričali. Svoje mnenje so razposlali na več naslovov: bližnjim šolam, kolegom, slovenistom, predsedniku Združenja slovenskih ravnateljev, strokovnjakom na ZRSŠ, uredništvu priznane literarne revije, ljubiteljskim in profesionalnim literatom, kritikom. Poudarili so, da jim do medijske vojne, pač pa do zaščite otrok, in da upajo, da se s tem začenja resna strokovna diskusija o reševanju problematike podhranjenosti (kakovostnega) slovenskega mladinskega romana in motivih komisije pri izboru.

Neka učiteljica se je po spremembi razpisa 13. 9. 2011 čudila, kako da niso s seznama za Cankarjevo tekmovanje umaknili raje knjige *Oči*. Ta se ji je zdela veliko bolj sporna. Le s težavo jo je prebrala in marsikje se ji je obračal želodec.

Prof. Miranda Zorc Guštin, učiteljica na OŠ Livade v Izoli, je zapisala: »Sama sem knjigi učencem predstavila. Pri nas se je en oddelek 8. in 9. razredov odločil, da *Oči* ne bo bral, ker gre za mučenje živali in se tako tekmovanja za Cankarjevo priznanje letos ne bo udeležil. Kakšno je moje mnenje glede sporov, ki so nastali zaradi izbire del? Menim, da bi za tako mlade ljudi lahko izbrali manj neprijetno branje.«

Zvonka Kajba, učiteljica na OŠ Frana Erjavca je 1. 10. 2011 v *Primorskih novicah* zapisala, da bodo obravnavali obe knjigi. »Če bi knjige izbirala sama, nisem prepričana, da bi ju izbrala, vendar o tem ne odločam. Se pa nikakor ne strinjam s kakršno koli potezo po bojkotu tekmovanja ali čim podobnim zaradi izbora literature. Moja dolžnost kot učiteljice je zasnovati priprave na tekmovanje tako, da bo vsak učenec lahko izrazil svoje mnenje o tem, kar bere, razvijal kritičen odnos do literature, znal vse to utemeljiti in se bogato ter izvirno izražati. Zato jemljem letošnje priprave na tekmovanje kot poseben izziv, ki tudi od mene kot učiteljice zahteva večji napor in temeljitejši premislek o sami izvedbi programa kot vsakodnevno šolsko delo. Včasih imam žal občutek (čeprav se prepričujem, da je lažen), da je ravno stopanje iz ustaljenega pri nas odraslih vzrok za velikokrat neutemeljeno upiranje nečemu, in to še v imenu nekoga drugega.«

3.5.2 Mnenja staršev

Staršem se ni zdelo problematična samo knjiga *Na zeleno vejo*, ampak tudi knjiga *Oči*, ker vsebuje opise mučenja živali. Spraševali so se, zakaj se ne upošteva ustavno zagotovljena pravica staršev, da vzgajajo otroke v skladu s svojimi prepričanji. Nekateri starši so na forumu napisali, da njihovi otroci ne bodo sodelovali na tekmovanju.

3.5.3 Mnenja učencev

Ena od učenek je na forumu zapisala, da je imela odpor do branja in da knjige ne bo prebrala do konca, pač pa bo šla na tekmovanje samo zato, da protestira.

14-letni učenec (ki se je podpisal Kreten, star 14) je napisal, da so se mu oči orosile že v prvem delu, ko pisatelj govori o Negri. Pri zgodbi o konju mu je šlo na bruhanje. Zgodba o miši se mu ni zdelo tako grozna do točke, ko začnejo miš mučiti s potapljanjem v ribniku, kar je veliko bolj grozljivo kot »humano« ubijanje konja. Četrty del se mu je zdel najbolj grozen, saj govori o njemu čisto nerazumljivem dejanju, v katerem mulci prebadajo žabam oči. Ko se jim načrt izjalovi, se glavni junak hoče lotiti še lastovke. Zadnji dve zgodbi sta se mu zdeli obupni in imel je občutek, da ne sodita h knjigi, pa tudi pomena ni še čisto razvozlal. Njegovo mnenje je bilo, da sta knjigi obupni in popolnoma neprimerni.

Neka učenka je takole zapisala: »Kako naj preberem *Konjske*???? Začnem, pa sploh ne morem naprej ... Jao Kako bom napisala kratko obnovo, opis oseb in razmišljanja na to temo, če pa nikakor ne morem prebrati te strašne zgodbe?????«

Učenka 9. razreda je zapisala, da se je ustavila pri prvem poglavju knjige *Oči* in sploh ne ve, ali naj nadaljuje. Motili so jo opisi mučenja živali in spraševala se je, kako jo bodo šele brali učenci 8. razredov.

Neka druga tekmovalka (xD) je na spletu zapisala: »Knjiga Andreja Makuca *Oči* sploh ni taka knjiga, kot se o njej piše. Mislim, da bi jo moral vsak vsaj dvakrat prebrati, pa bi vedel, o čem pišem. Andrej Makuc je zelo dober pisatelj. Zgodbe v knjigi so lepo speljane, knjiga te »potegne« vase. Ko jo najprej prebereš, res izstopa smrt, trpljenje. Ko pa izluščiš zgodbo, vidiš, da je to zelo žalostna knjiga z globokimi nauki (vsaj prvi dve

zgodbi). Zelo rada imam živali. Moram priznati, da sem porabila kar nekaj paketov robčkov ob branju knjige, a mi je bila vseeno zelo všeč in jo priporočam vsem, ki so se pripravljene poglobiti vanjo, ne da se samo zgražajo. V prvi zgodbi je oče pobil psičke in psica je umrla. Ko pogledaš zgodbo drugače, vidiš živalsko materinsko ljubezen, ki je nekaj zelo lepega. V zgodbi je psica prav zaradi tega umrla, ker je hotela svoje mladičke.«

3.5.4 Mnenja drugih, ki so se vključili v spletno polemiko

Neka bralka knjige *Oči* se je na forumu oglasila s pripombo, da škoda, ker niso tudi te umaknili s seznama. Spomnila je na kranjske gimnazije, ki so mučili mačke. Spet drugi bralec se je zgražal nad izborom knjige *Oči*, ker je po njegovem mnenju sadistična in neprimerna za osnovnošolce.

Boštjan Gorenc, nekdanji urednik, je na forumu pisal, da se na Cankarjevem tekmovanju pričakuje več. Zdelo se mu je čudno, da so knjigo umaknili, saj jo je izbrala strokovna komisija. Bralci, ki tekmujejo za Cankarjevo tekmovanje, se ne pogovarjajo le o vsebini, temveč tudi o sprejemanju. Izrazil je bojazen, da bo to prišlo v navado kot v Ameriki.

3.6 Odgovor dr. Igorja Saksida na pismo bralke

Dr. Saksida, predsednik tekmovalne komisije, je na pismo neke bralke 31. 8. 2011 odgovoril, da nikoli ne bo mogoče izbrati knjige, ki bi bila vsem všeč. Vedno se najde kdo, ki se mu zdi knjiga prezahtevna, jezikovno ali vsebinsko problematična, preotročja, žaljiva ... Komisija se vsako leto zelo skrbno pripravi na izbiro besedil. Zbira različne predloge, jih presoja, nato pa na sklepni seji določi knjige, ki so podlaga za tekmovanje. Pri tem je bistveno, da je tekmovanje vsako leto vsebinsko inovativno, da se avtorji ne ponavljajo in tudi ne sorodne teme. Zlasti pri problemski književnosti je večja možnost kritičnih odzivov na izbrano besedilo kot pri humorni. Dejstvo pa je, da mladi bralci (če sodimo po njihovih spisih) zelo dobro razumejo in vrednotijo njihovo provokativnost in so zmožni vzpostaviti ustrezen dialog tudi s tovrstnimi besedili. Povedal je, da ga ni strah, da ne bi bilo tako tudi letos. O izbranih knjigah za 8. in 9. razred pa je dr. Saksida povedal, da sta bili obe uvrščeni med finaliste za nagrado večernica. Opozoril je tudi, da je brati knjigo *Oči* kot zagovarjanje mučenja živali nesprejemljivo in zlonamerno (do dela), kajti prav pretresljivi prizori trpljenja krhkih bitij so sami po sebi etično izrazito

»angažirani«. Prepričan je bil, da bodo bralci ob branju obeh del prepoznali, kakšen je čas, v katerem živimo, in kako se nanj odziva leposlovje.

4. Sklepne ugotovitve o javnih polemikah

4.1 Mnenja strokovnjakov

Strokovna komisija je knjige izbrala na podlagi treh kriterijev: kakovosti, raznolikosti (lani humorna literatura, predlani pravljice ...) in možnosti, ki jih knjiga ponuja za pogovor med mentorjem in mladim bralcem. Menili so, da so knjige dobro izbrane, saj so namenjene zahtevnejšim bralcem, ki so se pod vodstvom dobrih mentorjev sposobni spopasti s problemsko literaturo. Poudarili so, da sta bili obe knjigi nominirani za nagrado večernica, da sta izšli v zbirki za najstnike, da je obe Pionirska knjižnica označila kot kakovostno literaturo in da se vsak učenec lahko svobodno odloči, da se tekmovanja udeleži ali ne. Na očitek, da je v knjigi veliko nasilja, so odgovorili, da pisatelj ni indiferenten do nasilja, ampak da so pretresljivi prizori trpljenja živali v resnici etično izrazito angažirani.

Strokovnjaki, ki so oporekali izbiri knjig, pa so trdili, da sta knjigi problematični zaradi grozljivo nazornega opisovanja nasilja in problematičnega pogleda na spolnost, da perspektiva prvoosebnega pripovedovalca ne vsebuje empatije do mučenih živali in da takšne knjige niso primerne za šolsko literarno vzgojo. Trdili so, da je izbor nedemokratičen, avtoritativen, da je brez pilotskih raziskav in neprimeren za 14- in 15-letnike. Da je izbira problematična, po njihovem mnenju potrjuje tudi dejstvo, da je nesprejemljiva za prevelik del bralcev. Drugi so videli v javnih polemikah nepotrebno moraliziranje. Zanimiv je predlog, da bi v izbor knjig za Cankarjevo tekmovanje vključili tudi knjige tujih avtorjev.

4.2 Mnenja učiteljev, učencev in staršev

V polemiko so se vključevali predvsem učitelji, ki se z izborom knjige niso strinjali. Samo ena učiteljica je zapisala, da jemlje tekmovanje kot poseben izziv, ki bo od nje terjal večji napor kot običajno. Precej učiteljev je prepoznalo knjigo *Oči* kot kvalitetno literarno delo, a tudi ti so menili, da je delo neprimerno za učence, stare od 13 do 15 let.

Motilo jih je grozljivo nazorno predstavljanje mučenja živali. Opozarjali so na vzgojne probleme v šoli in da jim knjigi za Cankarjevo tekmovanje ne bosta v pomoč pri vzgoji. Menili so, da bi se iste teme dale obravnavati ob drugačni literaturi, dvomili pa so tudi v strokovno komisijo, ki podeljuje nagrado večernica.

Zaradi nasilja so bili proti tudi številni starši. Nekateri so zahtevali, da se spoštuje ustavna pravica, da otroke vzgajajo v skladu s svojimi prepričanji. Nekateri od njih svojih otrok niso poslali k pripravam na Cankarjevo tekmovanje.

Večina učencev, ki so sodelovali v polemiki, se z izborom ni strinjala. Predvsem se jim je uprlo mučenje. Skrbelo jih je, kako bodo o takšni problematiki pisali razlagalne spise. Ena od udeleženk polemike je prepoznala knjigo kot kvalitetno, saj prinaša globoke nauke, vendar pa jo je treba prebrati vsaj dvakrat, da doživiš zgodbo drugače in dojameš njeno sporočilo.

Urednik Cankarjeve založbe, pri kateri je bila knjiga *Na zeleno vejo* ponatisnjena, se je nad bojkotom zgražal in se ni strinjal z umikom knjige s seznama obvezne literature za tekmovanje. Direktor Zavoda RS za šolstvo in šport je izrazil zaupanje v komisijo, na šolskem ministrstvu pa so izjavili, da morajo biti vse knjige in vsa besedila v skladu s temeljnimi vrednotami v Sloveniji, kar bi morali strokovnjaki pri izboru upoštevati.

5. Delo z učenci pri obravnavi knjige Andreja Makuca *Oči*, stališče avtorja do problematike, ki jo izpostavi v knjigi, in kako so knjigo sprejeli učenci

Na Cankarjevo tekmovanje sem pripravljala 16 učencev, in sicer 9 iz osmega in 7 iz devetega razreda.

5.1 Vsebina kratkih zgodb

Knjiga Andreja Makuca *Oči* je zbirka kratkih zgodb z naslovi: *Pasje*, *Konjske*, *Mišje*, *Žabje*, *Moje*, *Jočeve*. Vsem zgodbam so skupne nekatere osebe iz bratovščine, ki jo sestavljajo Drejc, Ivč, Joc, Rus in Frenk. Vezane so na čas njihovega otroštva, ki ga preživljajo dokaj svobodno. Svoj prosi čas preživljajo v naravi. Srečujejo se z življenjem

odraslih, opazujejo njihov odnos do živali, pretreseni so ob prizorih nasilja, vendar nezavedno ravna po njihovem zgledu. V zadnjih dveh zgodbah *Moje* in *Jočeve* žrtve nasilja niso več živali, ampak dečki sami.

Knjiga je zelo težka, ker pisatelj zelo odkrito in neposredno opisuje mučenje živali. Ti prizori so tako kruti, da se bralcu uprejo. Lahko je pretresen, šokiran, prizadet. Zato bralci, zlasti mladi, ob prvem branju niti ne razberejo sporočila drugih delov zgodb. Pisatelj nam v knjigi ne predstavi samo nasilja, ampak tudi tisti pristen, ljubeč odnos človeka do živali, ko človek in žival čutita eno, ko se razumeta brez besed, ko drug drugega s stiskom umirita in skupaj želita potovati v svoj svet. Pa ne samo živali, tudi narava je pisatelju čarobna pokrajina, ko »drobiž ali kepice iz brejih oblakov pogrinjajo belo prepleskani svet«. Fantje so raziskovalci. S svojimi radovednimi in preiskujočimi očmi vidijo stisko, mehko človeka in živali, vidijo krutost in nečloveškost. Vse se vtisne vanje in v sebi čutijo tesnobo, a ne govorijo o tem. Molče se odpravijo eno prižgat, da bi pozabili. A ne pozabijo. Že v naslednji zgodbi jih srečamo, ko preživljajo počitnice in rešujejo čast Kramerjevega očeta in na koncu zgodbe mučijo nedolžno miš, ki jim s svojim obupanim pogledom ne uspe povedati, da so postali enaki kot odrasli. Srečamo jih pri igri, ko se v njih že prebujajo prva ljubezenska čustva, in ko se spopadejo v srditem boju, ki jim prinese tudi nesrečo.

5.2 Potek dela

5.2.1 Navodila tekmovalne komisije

Komisija je svetovala, naj učitelji z učenci obe deli kritično preberejo, podrobno analizirajo, primerjajo, ovrednotijo, ustno in pisno utemeljujejo svoje razumevanje ter presojo književnega sporočila, oseb in jezika. Svetovali so, naj učence navajamo na počasno branje, kajti Makučevo delo *Oči* je delo, ki dozori šele pri bralcu, ki ga bere počasi, pozorno in ne hlastno površno. Pogovorimo se lahko o njeni sporočilnosti, o tematiki problemskih besedil, o odraščanju, nasilju, občutenju stiske (drugega), o družini, prijateljstvu, odnosu do vseh živih bitij itd. Svoja mnenja lahko soočijo ob okrogli mizi, na kateri vsak učenec svoje mnenje predstavi in utemelji. Lahko pišejo dnevnik branja, primerjajo književne osebe, analizirajo prostor in čas dogajanja, način pripovedovanja, opazujejo jezik, razmišljajo o tem, kakšni so junaki iz zgodb, o njihovem ravnanju, zlu in

nasilju v človeški družbi, pojasnijo predlagane citate iz besedila, raziskujejo jezik (raba narečja, metafore, trpnik, preimenovanja), razmišljajo o čustvih (žalost, bolečina, trpljenje, krivda, okrutnost, srh ...), ki jih vzbudi besedilo, o svojih osebnih vtisih in aktualnosti besedil ter vzpostavijo poglobljen kritičen odnos do prebranega. Temeljno delo naj primerjajo z izbranim besedilom. Pri tem se lahko osredotočijo na glavno temo, književne osebe, jezik, način pisanja ipd.

Upoštevala sem tudi navodila za pripravo učencev na pisanje razlagalnega spisa. V teh sem prebrala, da je potrebno učence pripraviti, da v spis vključijo tudi književno znanje (zvrstno-vrstne oznake, podatke o avtorjih, medbesedilne primerjave, ustrezno citiranje, misli iz spremnih zapisov ipd.). Navodila za pisno nalogo niso niz vprašanj, ampak opredeljujejo temo, o kateri naj bi tekmovalec pisal. Usvajanje književnega znanja je smiselno, če prispeva k razumevanju besedil, toda podatkov, ki za razlago besedil niso ključni, naj se tekmovalci ne učijo. Dodatna strokovna literatura naj bo smiselna, obvladljiva, predvsem pa ne preobsežna. Bistveno je, da mentorji z učenci razmišljajo o aktualnosti književnih sporočil, tj. o tem, kako jih sodobni mladi bralec doživlja, razume in vrednoti. Bralci naj skušajo preseči zgolj izražanje subjektivnih vtisov o prebranem. Naučijo naj se svoje doživljanje primerno opisovati, ga utemeljevati, primerjati z avtorjevim pogledom na stvarnost oz. književnost in njene osrednje teme. V vse to naj vključijo prej omenjeni kontekst branja.

V priporočilih so zapisali še, da je temeljni namen pisnih nalog spodbujanje subjektivnega in argumentiranega vrednotenja književnih besedil. Opozorili so tudi, da so navodila za pisanje spisov povzemalna. Če česa (npr. usmeritve k posebnostim jezika, vprašanja o biografskih podatkih, ki so pomembni za razumevanje dela) v navodilih ni, to ne pomeni, da o tem tekmovalec ne sme pisati ali da tega ni mogoče upoštevati pri točkovanju.

5.2.2 Branje in spoznavanje temeljnega znanja iz literarne teorije

Najprej sem učence seznanila s knjigama za Cankarjevo tekmovanje. Poleg obvezne knjige Andreja Makuca *Oči* smo učiteljice slovenščine v aktivu izbrale knjigo Janje Vidmar *Debeluška*, ker je problemska in se jo tematsko da povezati s knjigo *Oči*.

Medtem ko so učenci doma prebirali zgodbi *Pasje* in *Mišje* iz knjige *Oči*, smo pri dodatnem pouku obravnavali literarno teorijo. Učencem sem razložila predjezikovne prvine v slovstvenem delu (snov, motive, temo, idejo dela, zunanjo in notranjo zgradbo). Ponovili smo znanje o različnih vrstah tropov (primero, razširjeno primero, metaforo, okrasni pridevek, pridevniško metaforo, poosebitev, metonimijo, simbol). Nato smo si ogledali različne stavčne govorniške figure (govorniško vprašanje, inverzijo, izpust, nagovor, pretiravanje, stopnjevanje, vzklik, zamolk). Sledila je še ponovitev besednega sloga (značilnosti opisa, orisa, oznake, dvogovora, samogovora, pripovedovanja, razlaganja, utemeljevanja in izpovedovanja). Razložila sem jim, da pisatelji uporabljajo tudi različne besede in besedne zveze, ki se jim zdijo najbolj učinkovite in primerne za tisto, kar želijo povedati. Besedno gradivo lahko izbirajo med sopomenkami, pogovornim jezikom, narečji, žargonom, slengom, uporabljajo pa lahko tudi grobe, prostaške izraze, popačenke, neologizme, starinske izraze, tujke, pomanjševalnice itd.

5.2.3 Obravnava posameznih zgodb iz knjige *Oči*

Z učenci smo zelo podrobno spoznavali posamezne zgodbe iz knjige. Najprej smo prebrali zgodbo *Pasje* in *Mišje*. Učenci so doma naredili naslednje naloge:

Andrej Makuc: *Pasje, Mišje*

Zgodbi *Pasje* in *Mišje* sta objavljeni v knjigi Andreja Makuca *Oči*.

1. Predstavi avtorja knjige Andreja Makuca. Napiši vse, kar izveš o njem.

Pomagaj si z internetnim naslovom:

<http://www.bajta.si/intervju/andrej-makuc-intervju-radi-bi-se-veliko-bolj-odzvanjali-kot-ze-odsevanja>

2. O knjigah za Cankarjevo tekmovanje so bile številne polemike, starši, učitelji in učenci so se oglašali na forumih, o njih se je veliko pisalo v časopisih. Različni strokovnjaki so predstavljali svoja mnenja. Poišči polemike v časopisih in na spletnih straneh, jih nekaj preberi in si ustvari svoje mnenje, ki ga boš predstavil pri pouku.

Naslednje naloge se nanašajo na zgodbo *Pasje*.

1. Napiši, kdo pripoveduje zgodbo. S katere vrste pripovedovalcem se srečamo?

2. Katere osebe nastopajo v zgodbi?

3. Kje in kdaj se zgodba dogaja?

4. Primerjaj odnos odraslih in odnos otrok do živali. Čigav odnos do živali se ti zdi pravilen? Utemelji svojo trditev.
5. Kako se je psica Negra borila za svoje mladiče?
6. Kaj sta starša pričakovala od Drejca, ko sta mu rekla, da mora biti velik? Kaj pa Drejc? Je hotel biti tako odrasel, kot sta si odraslost predstavljala starša?
7. Opiši odnose v družini, kot so predstavljeni v zgodbi. Zakaj se je Drejčev odnos do očeta spremenil? Zakaj na koncu pravi: »Prelepo jima je, da bi morali domov. Tam danes ne diši.«
8. Napiši svoje mnenje o ravnanju staršev in obeh otrok z živalmi.
9. Kaj je po tvojem mnenju glavno sporočilo zgodbe?
10. Oglej si opise narave. Kako se pisatelj izraža? Predstavi njegov slog pisanja.
11. Zapiši, kako si zgodbo doživel? Te je pretresla, se ti je zdela dolgočasna, napeta, zanimiva, pretresljiva, duhovita ...? Katera od oseb ti je bila najbolj všeč in zakaj?
12. Napiši svoje mnenje o zgodbi.

Naslednje naloge se nanašajo na zgodbo *Mišje*.

1. Napiši, kdo pripoveduje zgodbo.
2. Katere osebe nastopajo v zgodbi?
3. Kje in kdaj se zgodba dogaja?
4. Kaj je bilo vzrok temu, da so fantje začeli opazovati dogajanje v počitniški prikolici? Čigavo čast je hotel rešiti Ivč?
5. V zgodbi se srečamo tudi s humorjem. Izpiši tri primere komike. Kam bi jih uvrstil: med situacijsko, značajsko ali besedno komiko?
6. Zgodba se sicer na koncu srečno izteče, vendar je opis mučenja živali pretresljiv. Kako si ga občutil ti?
7. Poglejmo še pisateljev jezik. Najbrž si opazil, da je poln pogovornih besed, besed iz slenga, frazemov, slabšalnih in novotvorjenih besed. Izpiši vsaj tri primere za vsako zvrst in ugotovi, s kakšnim namenom je pisatelj te besede uporabil namesto nezaznamovanih knjižnih. Napiši še svoje mnenje o pisateljevem jeziku.
8. Pisatelj uporablja tudi številne trope (pomensko spremenjene besede), npr. metafore, metonimije, pretiravanja, primere.

V naslednjih besedilih jih poišči in razloži.

... nihče med nami ne bo nehal upati, da bo videl modro slanico brez konca. (str. 47)

Pravkar smo si odsopihali duše po napornem delu. (str. 47)

Ni kulturno zamuditi predstavo, zato je bilo prvo nadstropje kmalu prebodeno z glavami. (str. 49)

Nekako smo zaslutili, kam pes taco moli. (str. 50)

Vsi so videli, kako sem ga pritisnil ob zid, pa si ni nihče upal nič čvekniti. (str. 55)

Očitno tudi tokrat kostanj ni padel daleč od drevesa. (str. 59)

Za Kranerja čast bo moral iti ponj v žerjavico. (str. 59)

Poletje je lezlo za ovratnike in rokave srajc. (str. 59)

Občemeli smo na škarpi in z očmi potiskali sonce za obzorje. (str. 60)

Vsake toliko se je kateri izmed nas sprehodil mimo prikoličinega okna z desno ravnaj se obrnjeno glavo. (str. 60)

Slišal sem posteljo, ko je mama lezla nazaj spat. (str. 62)

9. Napiši, kako si zgodbo doživel. Ob čem si se nasmejal, zamislil, zgražal, prestrašil, razjezil, razveselil?

10. Napiši še svojo oceno zgodbe.

5.2.4 Prvi odzivi učencev na prebrano knjigo

Učenci so javne polemike poznali že pred pričetkom dodatnega pouka, pri katerem jih pripravljamo na Cankarjevo tekmovanje. Zato sem jih spodbudila, naj poiščejo različna mnenja, ki smo jih predstavili pri pouku. Odločili smo se, da si bomo ustvarili svoje mnenje, ko bomo knjigo prebrali tudi sami.

Učenci so najprej zgodbe težko brali, saj niso navajeni tematike, ki govori o nasilju. Zelo nadarjeno učenko sem težko prepričala, da je vztrajala pri pripravi na tekmovanje. Poglejmo si nekaj njihovih zapisov, ki so nastali po prvem branju.

Knjiga je kruta, neprimerna za šolsko tekmovanje. Glavna tema je mučenje živali, kar je res nagnusno. Zdi se mi, da pisatelj o mučenju piše z užitkom, saj za opis tega porabi kar nekaj strani. Po branju knjige mi je bilo slabo in slabo mi je, ker nekateri o tem z veseljem pišejo. Pisatelj je talentiran. Zelo dobro se izraža. Ne razumem, zakaj ni napisal bralcem ljubše knjige, saj bi se nam knjiga priljubila in bi jo radi brali. Tako pa se le spravlja na slab glas. Imam mlajšega bratca in poznam njegove prijatelje. Če bi kdo od njih to prebral, bi lahko kaj takega poskusil. (Nina, 8. razred)

Knjiga mi ni bila všeč, ker so mučili živali in to natančno opisuje. Rada imam živali, zato sem knjigo zelo težko brala in sem komaj čakala, da preberem zadnjo stran. (Ana, 8. razred)

Knjiga se mi zdi grozna, saj je v njej veliko nasilja, tako nad ljudmi kot nad živalmi. Najbolj mi je bila všeč zgodba Pasje, ker so v ospredju predvsem čustva in odnosi. Če bi morala določiti najbolj grozno zgodbo, bi bila to *Konjske*, čeprav nisem prepričana zakaj. Niti prebrati je nisem mogla do konca, tako me je pretresla. (Iza, 9. razred)

Knjiga mi po vsebini ni bila všeč, saj ne maram zgodb, ki govorijo o nasilju nad živalmi, poskusih na živalih ali o nesporazumih in pretepih nekdanjih prijateljev. Če pa pogledam na knjigo z druge strani in si pogledam jezik, mi je zelo všeč. Je čudovit, neponovljiv in ga občudujem. (Lara, 9. razred)

Zgodbe so najprej delovale na učence šokantno, vendar so že na začetku razbrali vsaj kakšen pisateljev namen, saj so zapisali:

Knjiga mi ni sporočila nič novega, razen to, da je mučenje res nagnusno. (Katja, 8. r.)

Pisatelj je z zgodbo hotel sporočiti, da ne smemo mučiti živali, ker to ni prav. Hotel je, da bi se nam že zdaj zagnusilo mučenje živali, da ne bi tega počeli kasneje. (Nejc, 8. razred)

Iz knjige sem se naučila, da živali čutijo, kaj se jim bo zgodilo. Ne zdi se mi prav, da so jih mučili. Pove mi, da moram živali imeti rada in jih braniti. Glede odnosov v družini pa se mi zdi, da bi jih morali bolj poglabljati in ohranjati lepe stvari. (Ana, 8. razred)

Zdi se mi, da nam je pisatelj hotel povedati, da svet ni le sladek bonbon, ampak ravno nasprotno – poln groze in bolečine. Ves čas naše oči spremljajo te grozote in umazanije in zelo dobro je, če jih kdaj pa kdaj skrijemo za veke. (Iza, 9. razred)

5.2.5 Obravnava zgodbe *Pasje*

Počasi so se čustva umirila, prvi vtisi so bili za nami, zato smo začeli raziskovati besedilo. Brali smo natančno, od vrstice do vrstice. Izpisali smo osebe, ki nastopajo v zgodbah, določili smo kraj in čas dogajanja. Ugotovili smo, kdo pripoveduje zgodbo in s čigavega zornega kota gledamo dogajanje.

Začeli smo iskati v zgodbi še tisto, kar so ob prvem branju spregledali. Ugotovili smo, da pisatelj na začetku zgodbe *Pasje* uporabi zanimiv dialog, s katerim nas vrže v situacijo. Preko njega smo razbirali, kaj osebe čutijo in kaj doživljajo, zakaj sta se mati in oče pogovarjala tako, kot da ne nameravata storiti nič slabega, zakaj sta vse besede zavila v vato, zakaj se je oče po uboju smešno opotekel nazaj v nepregažen sneg in je izgledal star in negotov v nogah, zakaj je pobliskaval z očmi in je bilo v njem toliko besa.

Opazovali smo odnos med Drejcem in Petro, pa med Drejcem in starši. Razmišljali smo o njihovi zahtevi, da Drejc mora ravnati in razmišljati kot odrasel, da ne sme imeti nikoli več »mokre blazine pod očmi« in da mora zatreti svoje želje, pa je bil star šele 12 let. O tem, da si je Drejc želel biti še otrok in da se mu je svet odraslih zagnusil, ko je videl, kako ravna z živalmi. Po tistem krutem očetovem dejanju in ko je videl grozni prizor mrtve psice z mladički v gozdu, je prvič v življenju začutil, da očeta nima več rad.

»Mislim, da ga takrat prvič nisem imel rad. So mi zabičali, da sem odrasel in takrat to smeš – očeta ne imeti rad.« (Makuc, 2001: 22) Pravi, da se je prvič zgodilo, da se ni bal zanj. Za očeta mu je bilo vseeno. Ni si želel iti domov, kajti »tam danes ne diši«. (Makuc 2001: 33)

Ogledali smo si odnos Petre do psice Negre, Negrino trpljenje ob izgubi mladičkov in neustavljivo borbo, da bi jih dobila nazaj. Primerjali smo svet Drejca in Petre, ki je bil svet brez konca, svet puhastih oblakov, snežnih krpic in puhastih keplic, svet lepega in »steptan vsakdan« odraslih, v katerega naj bi stopil Drejc. Drejc se prične zapirati vase. Čuti, da je nekaj narobe, pa tega ne pove nikomur. »Zakaj kadar ponudiš besede velikim, iz njih vedno naredijo odejo za sanje, da jih komaj še kdaj najdeš.« (Makuc 2001: 12) Opazovali smo tesno vez med otrokoma. Petra včasih govori kot mama. Kadar Drejc nima svojega glasu, Petra ve, da laže. Drejc zna gledati s Petrinimi očmi ali pa Petra z njegovimi, kadar na lončeni peči strmita v svet.

Drejčevo razočaranje, ko spozna, da je oče ubil psičke, pisatelj izrazi s presunljivim monologom, ko ogorčen in jezen ponavlja besede: »Zdaj sem vedel, kaj je počela Negra ob potoku. Zdaj sem vedel, zakaj ... Zdaj sem vedel ... Zdaj sem vedel ...« (Makuc 2001: 21)

Spoznanje je za Drejca tako kruto, da reče: »Kako sem si ta trenutek želel, da bi hušknil s toplo sapo čez travnik in vrnil minulo jesen. Da bi se vrnil izgubljeni čas. Zaradi vsega, kar se je zgodilo. Menda sem si celo zaželel, da bi lahko ugasnil dan. Za zmeraj. Zazeblo me je. V meni bolj kot pod obleko.« (Makuc 2001: 22)

Drejc in Petra doživljata čudovito zimsko pokrajino, kjer breji oblaki sipljejo nebeški drobir in puhaste kosmiče, kjer snežinke dišijo. Konec zgodbe je pretresljiv, vendar ga pisatelj zavije v zimsko milino in Petrino vero, da bo z Negro še vse dobro, saj jo bo ona stisnila v objem. Tudi Drejc si ne želi domov. »Pusti svetu, da je takšen, kot bi moral biti.« (Makuc 2001: 33)

Učenci so preko analize razbrali globlja sporočila zgodbe, občutljivi svet pisatelja, ki tenkočutno oriše odnose v družini in posledice, ki jih prinaša uboj. Drejc ne izgubi samo psičkov, ampak tudi zaupanje in ljubezen do svojega očeta. Spozna temno plat sveta, v

katerega noče vstopiti, čeprav so ga že pahnili vanj. Ugotovili smo tudi, da je pisatelj jezik zelo bogat, inovativen in nekaj posebnega. Učenci so se strinjali, da tako bogatega jezika še niso srečali pri nobenem sodobnem pisatelju. Našli smo in razlagali metonimije (slišal sem boste stopinje, drobiž je naletaval), metafore (nazaj v steptan vsakdan), poosebitve (vrata so skrila očeta, je sapa premikala telo, so v temi hlače in srajca našli stol ter ga objeli, dan je bil že tudi v sobi, ga je oblizovalo sonce, solze so se ji vozile po licih, kuhinja molči), primere (Kopala je v sneg kot teliček. Na sankah sem sedel kot stari gospod Ring, kadar je prišel lenarit pred svojo hišo.) in novotvorjene besede (je pošepetaval, tožengroš). (Makuc 2001: 5-33)

V besedilu smo opazovali tudi vlogo dvogovora, monolog, izpovedovanje, pripovedovanje, orise in menjavo glagolskih časov. Ob koncu obravnave te zgodbe so učenci napisali besedilo, v katerem so obnovili vsebino zgodbe, predstavili in ovrednotili odnose v družini, primerjali odnos odraslih in otrok do živali, komentirali pisatelj jezik in predstavili glavno sporočilo zgodbe ter svoja nova spoznanja.

5.2.6 Obravnava zgodbe *Mišje*

Veliko časa smo posvetili obravnavi zgodbe *Mišje*. Od ostalih zgodb se razlikuje v tem, da se v njenem prvem delu pojavi tudi humor, ki je zelo domiseln. Zgodba govori o tem, da se je v prikolici Ivčevega očeta Anzeja pojavila miš, ki je zgrizla zavese, a miši ni mogel nikjer najti. Da bi rešil očetovo čast, ki se je osmešil pred celim blokom stanovalcev na Gintarjevem dvorišču (ker je govoril, da je miš v prikolici, pa za to ni imel dokazov), je Ivč prosil prijatelje, da mu pomagajo najti miš in s tem rešijo očetovo čast. Miš so res našli in si ob njej krajšali vroče poletne dni, toda poletje se je izteklo, z njim pa tudi fantovsko usmiljenje. Jezno (miš) so sklenili utopiti in so jo mučili tako dolgo, da je že skoraj poginila.

Zanimalo nas je, ali pisatelj izrazi odklonilen odnos do mučenja živali ali ne. Zato smo pogledali reakcije in govor fantov ob tem dejanju. Drejc, ki pripoveduje zgodbo o mučenju miške, pove, da je miška čutila in slišala, kaj jo čaka. »Drobiž je drobno drobno zadrgetal. Vse je slišal.« (Makuc 2001: 71) Smilila se mu je. »Drobiž se mi je smilil.« (Makuc 2001:72). Toda načrtu družčine se ni hotel izogniti. »Hotel sem še enkrat nekaj reči v obrambo, pa sem se ustrašil mehkobe v sebi. Saj sem vendar dedec. Bom raje kar

molčal.« (Makuc 2001: 73) Drejc ob miški razmišlja: »Žival ima vedno odprte oči – ko živi, ko trpi, tudi ko umira in umre. Žival se med trpljenjem ne zna skriti kot človek. Za zaprte veke. Moja babica je imela prav. Spokojno lahko zaprejo oči v smrt samo redki. Sila redki. Živali nikoli. One vse štejejo za življenje, ker ne vedo za smrt.« (Makuc 2001: 73) Pri krutem dejanju je vztrajal samo Ivč, ostali fantje so pobegnili, ker niso več mogli gledati trpljenja uboge živali. Kako jih je pretreslo, je dokazoval tudi »dež« pod njihovimi vekami, ki ga niso hoteli priznati.

Prvi del zgodbe pa ni tako turobno obarvan. V njem se srečamo s humorjem. Na tak način opisuje odnose med odraslimi (vsi prebivalci bloka so vse vedeli drug o drugem, zvečer so vsi glasno klicali svoje otroke domov, da bi dokazali, kako skrbni starši so), odnos med zakoncema Kraner (Kraner je tako hud na svojo ženo, da bi jo utopil v žlici vode, kliče pa jo mamica), komična oseba je Anzej, ki je po odkritju razdejanja v prikolici »mahal s coto kot bikoborec«. Vpil je kot jesihar in je »izgledal kot toreador, ki se vleče poklonit svoji dami. Od ust do prsi mu je bingljala zavesa, ki je izgledala kot gusarska zastava, zdelana v strašnem boju.« (Makuc 2001: 48) Pisatelj se norčuje iz preprirov med zakoncema. »Prepričan, da je ploha mimo, se je namenil nazaj k nam, pa se je za njim od zgoraj zamolklo, kot predpotresno bobnenje iz zemljinega srca, razločno slišalo, ko je zaključevala: »V fabriki so spet žlampali. Zdaj pa nori.« Bila je nevihta, ne le nedolžen pljusk z oblakov.« (Makuc 2001: 48, 49) Humorna je besedna igra, ko Anzej reče: »Hudič, živega bi požrl,« pa ne vemo, ali misli na ženo ali na miš. (Makuc 2001: 50)

V tej zgodbi si je pisatelj Makuc dal duška in je prav zaradi tako sproščenega jezika uporabljal različne zvrsti in trope. Z učenci smo si ogledali sleng, pogovorne besede, frazeme, slabšalne besede, metafore, metonimije, vulgarne besede, pretiravanja, primere in razložili njihovo vlogo v besedilu.

Da pisatelj ni na strani nasilja, je bilo vsem jasno, toda zanimale so nas globlje stvari: Kakšni so bili odnosi med fanti, da je v njihovi sredini zmagovalo nasilje, kakšen je njihov odnos do živali, kako se spreminja in kako doživljajo nasilje.

5.2.7 Obravnava zgodbe *Konjske*

Zgodba *Konjske* pripoveduje o neverjetni povezanosti hlapca Gustla in konja Pubana. V notranjem delu zgodbe, v katerem pisatelj poseže v preteklost teh dveh glavnih oseb in je

tudi z obliko črk ločen od ostalega dela zgodbe, nam pisatelj opiše pristrčen odnos med njima. Ogledali smo si ga in videli, kako je hlapec znal ravnati s konjem, kako se je bal zanj, kako mu je otiral mokroto s kože, ostalo pa sušil s klobukom ali pa z rokavom, kako mu je vedno poiskal najlažjo pot za vleko hlodov. Konj se iz hvaležnosti do Gustla spusti hitreje po bregu. Ko mu hlapec s prsti preplete grivo in ob njem poskakuje, Pubanu gre na smeh. Med njima vlada popolna iskrenost: »Gustl nikoli ne laže. Njemu, Pubanu že ne.« (Makuc 2001: 37)

Že na začetku zgodbe, ko pripovedovalec Drejc pove, da so ta dan otroci iz družčine gledali uboj konja Pubana, nam pove pomenljivo misel. Spominja se Pubanovih prvih let, ko je bil še Pubek in je za žičnatim svetom mulil travo ter pogledoval otroke. Drejc meni, da se je hotel samo igrati. »Saj konj ne odraste v človeka. Da bi delal zlo.« (Makuc 2001: 34)

Gustl je hotel Pubanu olajšati zadnjo uro. Ko so ga drugi neusmiljeno mučili, ker ga tudi ubiti niso znali, se je Gustl »oklenil živalskega vratu in pritisnil svoje lice h konjevemu, tako da je Puba lahko naslanjal gobec na njegovo ramo. Znorela ljubimca sta. Rdeče kaplje iz nozdrvi se izgubljajo v rožnato obarvani peni in ko vzame Gustl Pubanovo glavo v svoje dlani ter mu pogleda v oči, mu tako čudno zvije telo, da otroci čutimo, kako hlipne.« (Makuc 2001: 40) Zelo pretresljiv je tudi tale prizor: »Puba je ostal sam z vratom ob stebru, a se še hoče božati z Gustlovim licem, trkati z glavama, sloneti z gobcem na njegovi rami. Naj mu še enkrat solze obriše ..., vsaj toliko, da ga bo lahko gledal, zdaj ko odhaja.« (Makuc 2001: 41)

Prizori mučenja konja so res grozni, tako da se Gustl sam javi, da ga bo ubil, ker se mu smili. »Odpuščanje si je izprosil že zjutraj, ko mu je nastiljal in sta se o vsem pomenila. Tudi o tistem, da v nebesih kot pribito ne morejo brez konjev in da se bosta gotovo še ... Naj ga čaka pri tisti stezi, po kateri hodijo živali v nebo, zakaj Gustl je toliko let zmogel brez ljudi, da mu bo Bog gotovo dovolil po potki živali, ko bo prišel čas zanj.« (Makuc 2001: 44) Ko sta se konj in hlapec zadnjič videla, sta si še zadnjič obljubila, kako se bosta pač drugič in nekod drugod pomenila, zakaj se je moralo zgoditi ravno tako. Ta Gustlova vdanost v usodo ni znak njegove šibkosti, ampak je stanje nemočnega človeka, ki v srdcu in bolečini stiska pesti pred voljo svojih predpostavljanih, a situacije ne more spremeniti.

Učenci so zaznali nasprotje med ljubečim, pristnim odnosom med hlapcem in konjem ter brezosebnim odnosom ubijalcev, ki že preračunavajo kilograme mesa, ko je konj še živ. Ogledali smo si tudi reakcijo fantov – otrok, ki so ta prizor gledali. Niso hoteli govoriti o tem, kar so čutili. Pomirila jih je cigareta, da so pozabili na zoprniho.

5.2.8 Obravnava zgodbe *Žabje*

V tej zgodbi so zelo dobro predstavljeni fantje. Pripovedovalec, dvanajstletni Drejc, ki zaradi sestrice vedno zamuja in ga »klaparji« zvesto čakajo, štirinajstletni Ivč, najstarejši, krivec za Ivčevo nosljanje, zaščitnik svojega očeta Anzeja Kranerja, Drejčev sošolec sedmošolec Frenk, nosljajoči Joc, ki jo je preteklo zimo skupil od Ivča, da je brez sekalcev in dvojke zgoraj levo, najmlajši Rus, ki je v podrejenem položaju že zaradi tega, ker je najmlajši, zato mora vedno on po tobak, pa tudi njegove želje, da ne bi mučil živali, ne upoštevajo. Z učenci smo pregledali vse zgodbe in strnili ter povezali podatke o fantih. Ob tej zgodbi smo si najlaže ustvarili sliko o vsakem izmed njih.

Nismo se toliko ustavljali ob prizoru, ko mučijo žabe. Zanimal nas je vzrok, zakaj so ta nasilni poskus sploh naredili. (Niso verjeli razlagi učiteljice, da se lastovice vsako pomlad vrnejo v isto gnezdo, v katerem so valile prejšnje leto, in so šli staviti. Hoteli so biti odrasli in vse dokazati z lastnimi preizkusi. Drugi vzrok pa je bil, da so hoteli dokazati, da če grozno trpiš, ravnaš brezglavo, skratka, da je bolečina močnejša od nagona.) Ogledali smo si odnos kmeta, norega Vrtiča, do dečkov, ki jih je našel, ko so žabam izdrli oči. Tulil je kakor bik in hotel fante pobiti z vilami. Toda Drejcu še ni bilo dovolj. Hotel je narediti še poizkus z lastovkami, kar ga je skoraj stalo življenje.

Kljub temu da je v zgodbi toliko nasilja, pa lahko vidimo, da je bilo fantom tesno pri srcu in da se jim je mučenje upiralo. »In že sem preganjal tesnobo pred onim, kar nas čaka, in prižgal novo cigareto.« (Makuc 2001: 86)

Tudi v tej zgodbi je pisatelj na ravni jezika zelo inovativen. Ogledali smo si takšne primere in njihovo vlogo v besedilu, npr. metafore (ko iz nas končno delamo grozd, zmečkano govori), posnemanje govorjenega jezika (daaaaaaleč naokoli, daaaaaaleč se odpravijo na pot), pridevniške metafore (tisto belo popoldne), starinske besede (zadelj), novotvorjene besede (zadalujejo - nadomeščajo delovne ure, pozijavajo), slabšalne besede

(gobec vrtim), sleng (matka, froc, foter), frazeme (pa ne bo kruha iz te moke) in igro z besedami (klapa poklapana).

5.2.9 Obravnava zgodb *Moje in Jočeve*

Ti dve zgodbi sta posebnost, ker govorita o fantovski nogometni vojni med bojsi in šakali, o pripovedovalčevi zaljubljenosti v Marjeto, zaradi katere igra še bolj zagnano. Potolče ga nasilni Boc iz sosednje klape, da krvav obleži na tleh, pa mu še ni dovolj in ga tepe naprej. Toda čustvo ljubezni je močnejše od bolečine in v trenutkih, ko si daje pogum, da bi ostal pri sebi, misli na Marjeto, na svojega angela, hrčka, svojo malo, kakor jo tudi imenuje. Toda nje že dolgo ni med gledalci.

Zgodba *Jočeve* pa je pretresljiva pripoved o tem, kako so Jocu poškodovali oko. Ob teh dveh zgodbah se nismo toliko ustavljali kot ob prejšnjih.

5.2.10 Analiza knjige Janje Vidmar *Debeluška*

Učencem sem delo razdelila tako, da je vsak od njih odgovoril na nekaj vprašanj, nato pa so o odgovorih poročali. Vsak učenec je na koncu dobil gradivo vseh učencev. Podatke o življenju in delu pisateljice Janje Vidmar pa so poiskali na spletu.

5.2.11 Pisanje razlagalnih spisov

Učencem sem najprej razložila, kaj vse lahko vsebujejo razlagalni spisi, npr. opise, oznake, obnove, ponazoritve, razlage, utemeljitve, primerjave, vrednotenje itd. Ker so se na knjigi odzivali predvsem s čustvenega vidika, smo veliko časa posvetili vrednotenju besedila.

Navodila za pisanje razlagalnih spisov

1. OPIŠI – Opišeš zunanost oseb, prizorišče. Prevladujejo pridevniki.
2. OZNAČI – Označiš osebe glede na njihove značajske lastnosti: kako razmišljajo, čutijo, kakšna je njihova duševnost, pogled na svet, kako se odločajo, kakšen je njihov odnos do drugih ljudi.
3. UMESTI odlomek v celoto. – Povzameš dogajanje do dogodka in kaj se zgodi po njem. Povzeti morajo biti bistveni dogodki. Povzetek ne sme biti predolg.
4. OBNOVI – Iz besedila izpostaviš bistvene dele dogajanja in jih navedeš v smiselnem zaporedju. Pomagaš si z opornimi točkami.

5. PONAZORI – Obnoviš odlomek iz besedila. Z njim ponazoriš določena mnenja, sodbe.
6. RAZLOŽI – Izpostaviš vzročno-posledično razmerje med pojavi. Poveš, zakaj se je nekaj zgodilo, zakaj oseba ravna na takšen način, kje so vzroki.
7. UTEMELJI - Svoje mnenje, trditev utemeljiš z argumenti, ki izhajajo iz besedila.
8. PRIMERJAJ – Vedno primerjaš dva pojava, dve osebi ... Izpostaviš podobnosti in razlike.
9. VREDNOTI – Izraziš svoja čustva, doživljanje. Presodiš ravnanje oseb s stališča morale. Do ravnanja oseb se opredeliš, tako da poveš, ali se z njim strinjaš ali njihova dejanja obsojaš. Jih lahko razumeš? Kaj bi ti storil na njihovem mestu? Razmišljaš, ali si se s podobno tematiko že srečal. Pri tem si pomagaš z znanjem, ki si ga pridobil na drugih področjih (zgodovina, umetnost, naravoslovje itd).

Pri urah dodatnega pouka in doma so učenci postopoma delali naloge z naslednjega učnega lista:

Še enkrat preberi knjigo Andreja Makuca *Oči* in naredi naslednje naloge:

1. Opiši kraje dogajanja, ki se pojavijo v knjigi. Tvoj opis lahko preide tudi v oris (npr. zimske pokrajine ...). Dodaj vsaj nekaj ponazoritvenih primerov iz besedila.
2. Označi vsakega od fantov. Tvoja oznaka naj vsebuje vse njihove lastnosti, ki jih najdeš v različnih zgodbah.
3. Preberi prvi odstavek na strani 32. Umesti ga v zgodbo.
4. Obnovi eno do zgodb. Vsaka učenka naj izbere drugo zgodbo.
5. a) Kot bralec si se vživel v Negro in si čustvoval z njo. Ponazori njeno bolečino z odlomki iz besedila.
b) Ponazori odnos odraslih do živali.
c) Dečki so tudi sami vedeli, da ne ravnaajo prav, ko so mučili živali. Ponazori to trditev z odlomki iz besedila.
6. Razloži, kako je nasilje, ki so ga otroci videli pri odraslih, vplivalo nanje.
7. Trditev iz 6. naloge utemelji z argumenti ali ponazoritvami iz besedila.
8. Vrednoti ravnanje oseb v knjigi *Oči*.
- Povej, ali se z njimi strinjaš ali njihova dela obsojaš. Kaj bi ti storil na njihovem mestu?
- Napši, kako si se čustveno odzval na dejanja in odnose, predstavljene v knjigi.
- Na podlagi svojega znanja z drugih področij (znanja o živalih, o človeku, zgodovini, umetnosti) vrednoti prebrano knjigo *Oči*.
- Si se s takšno literaturo že srečal? Kako so bile teme iz knjige *Oči* predstavljene v knjigah, ki si jih prebral?
- Kako človek v današnjem času ravna z živalmi in kako je v preteklosti? Je občutljivost in naklonjenost do živali in človeka vrednota današnje družbe? Kako je bilo v preteklosti?
- Kakšen je stil pisanja, jezik v knjigi *Oči* v primerjavi s knjigo *Debeluška* in v primerjavi s knjigami, ki jih bereš?
- V svoje vrednotenje zajemi naslednje prvine: zgodbo, osebe, način pripovedovanja, sporočilo, umetniškost pisanja.
9. Primerjaj obe knjigi, ki si ju imel za Cankarjevo tekmovanje:
a) na ravni zgodbe,
b) na ravni sporočila,

c) na ravni jezika, stila pisanja.

Učenci svoj pogled na književno delo *Oči* spremenili. Predstavljam odlomke iz spisov dveh tekmovalk, ki kažejo na to, kako razmišljajo o nasilju v svetu, kako so čustveno doživeli knjigi, kaj so ob njiju razmišljali in do kakšnih spoznanj so prišli.

Lara iz 9. razreda je zapisala:

Na svojo srečo nikoli nisem bila priča nasilju ali ga celo doživela, zato se najprej nisem mogla vživeti v zgodbe. Ugotovila sem, da se danes ljudje bolj sovražijo, kot so se v zgodovini. Ljudje so bili nekoč spoštljivi in so se imeli radi, danes pa le gledamo, kako bi lahko na vsakem koraku koga prizadeli. Čeprav je v zgodovini potekalo veliko hudih vojn, ljudje ostajamo isti in nas vojne niso izučile, da je bolje, če se imamo med seboj radi, kot če se med seboj sovražimo.

Nasilja človeka do živali ne razumem. Zakaj bi človek želel škodovati na primer psu, zvestemu prijatelju, ali konju, ki nas lahko prevaža? Ljudje so bili nekoč naklonjeni svojim živalim. Kaj pa danes?

Navadno mislimo, da so odrasli pametnejši in zrelejši, a pisatelj v zgodbah *Pasje* in *Konjske* dokaže ravno nasprotno. Seveda pa tudi otroci niso predstavljeni kot pridni.

Med branjem zgodb sem začutila veliko različnih občutkov. Večinoma sem čutila bolečino, strah, trpljenje, predvsem pa sem bila žalostna in potrta. Od časa do časa sem se malo nasmehnila zaradi humorja v zgodbi *Mišje*. Pretresla pa me je tudi knjiga *Debeluška*. Težko si predstavljam, na kakšen način trpi Urša, saj še nikoli nisem zares trpela, ali kako se počutijo živali, ko se nadnje spravljajo kruti in brezsrčni ljudje.

Pisatelj Makuc uporablja veliko metafor, primer, nasprotij, uporablja tudi sleng, svoja besedila začini s humorjem, z dvogovorom pa poživi dogajanje. S takim slogom pisanja se do sedaj še nisem srečala, saj nobena od knjig, ki sem jih prebrala, ni imela tako posebnega jezika. Čeprav je tudi slog pisateljice Janje Vidmar zanimiv, ga Makučev po mojem mnenju prekaša. V zgodbah iz knjige *Oči* pa mi niso bili všeč preveč nazorni opisi krutih dogodkov.

Z nasiljem in mučenjem se srečamo vsak dan, že od otroštva. Gledamo ga že v risankah, na televiziji, nekateri morajo prenašati nasilje celo doma, vendar pa je glavno sporočilo zgodb, da nasilja ne smemo širiti, ampak ga moramo ustaviti. Nikoli se ne smemo nad nikomer znašati. Pa naj bo to človek, žival ali majhna rastlina.

Nina iz 8. razreda pa je takole razmišljala:

Drejc je pripovedovalec z največ čustvi. Ivč je najstarejši, najpogumnejši in najbolj krut. Frenk je včasih svojeglav in naiven. Joc je največkrat žrtev vsega, a Rus je najmlajši, podrejeni. Najbrž ne bi bili dobra klapa, če ne bi bili v vseh pomenih besede tako različni. A fantje se ravno zaradi teh razlik vedno dokazujejo.

Ob branju zgodb je moj želodec večkrat naredil salto in jaz sem redno hodila na svež zrak. A krutosti se ne dogajajo samo danes. Že v zgodovini so se pojavili različni psihopati kot na primer Hitler. Bil je diktator nacistične Nemčije in vodja nacistične stranke. Odgovoren je bil za sprožitev 2. svetovne vojne, ki je v Evropi in svetu povzročila milijone človeških žrtev. Posledica nacistične politike nacistične Nemčije je bil holokavst, množično uničevanje Judov. Postavljali so koncentracijska taborišča, ki so bila namenjena Judom. Tam so opravljali težaška dela, na koncu pa so jih ubili.

Prebrala sem že veliko knjig in v vsaki je bilo na svojevrsten način predstavljeno nasilje. Najbolj mi je bila všeč zbirka knjig *Pesem ledu in ognja*, v kateri so štiri dolge zgodbe, ki se povezujejo in te seznanijo z vsem tistim, pred čimer si si prej zatiskal oči. Čeprav se zgodba dogaja v srednjem veku in v izmišljenem svetu, se iz nje lahko veliko naučiš, v nekaterih delčkih pa je celo podobna zgodbam iz knjige *Oči*. Nasilje je predstavljeno skozi vojno in bitke in ravno ob tem sem se zamislila. Kako to, da se mi tisto ni tako zagnusilo, kot to, kar sem brala v knjigi *Oči*? Najbrž sem tudi našla odgovor. Fantje so stari toliko kot jaz, nekateri malo starejši, drugi malo mlajši. Ne morem si predstavljati, da bi kaj takega počela jaz ali pa moji sošolci. Veliko že vem o prvi in

drugi svetovni vojni ter kmečkih uporih. Pri tem pa so večinoma sodelovali odrasli ljudje. Zdelo se mi je nekako normalno. V tistih knjigah tudi niso bili tako podrobno opisani prizori mučenja drugih, zabadanje mečev v nasprotnike. Mislim, da bi lahko Andrej Makuc malo poenostavil dogodke. Večina bi jih tako lažje brala, on pa bi bil bolj priljubljen pisatelj, saj je njegov jezik osupljivo dober.

5.2.12 Pred regijskim tekmovanjem

Učenci so pred regijskim tekmovanjem pisali spis z naslovom Oči – ogledalo duše. Dala sem jim naslednje navodilo:

Napiši razlagalni spis. V njem najprej razmišljaj, zakaj si je avtor izbral ravno ta del telesa, obraza – oči – za ogledalo duše. Svoje razmišljanje poveži z izkušnjami iz življenja in s citati oziroma vsebino knjige.

Kako je trpljenje umirajočih prikazano v knjigi? Kako jih doživlja avtor, kako si jih doživljal ti? Meniš, da živali bližanje smrti čutijo? Jo doživljajo podobno kot človek ali se ti zdi, da umirajo kot predmeti, ki ne čutijo?

Umiranje je naravni proces, ki smo mu podvrženi vsi. Kaj pa ubijanje za hrano ali pa kar tako malo za hec in zabavo? Kako ubijanje živali doživljajo dečki, kako odrasli? Je njihovo doživljanje podobno ali različno? Utemelji s primeri iz knjige.

Skušaj povezati vsebino z jezikom. Ali je avtorju jezik v pomoč pri izražanju občutij, ki jih je težko izraziti? Skušaj jih nekaj povzeti in z njimi utemelji občutja, ki si jih zaznal.

Pri oblikovanju razlagalnega spisa se naveži na spodnje citate:

Žival ima res vedno odprte oči – ko živi, ko trpi, tudi ko umira in umre. Žival se med trpljenjem ne zna skriti kot človek. Za zaprte veke. Moja babica je imela prav. Spokojno lahko zapro oči v smrt le redki. Sila redki. Živali nikoli. One vse štejejo za življenje, ker ne vedo za smrt. (Makuc 2001: 73)

Pogled pove več kot tisoč besed. (slovenski pregovor)

V ači me boš poglédov in boš vidu prou use. (slovenska narodna *Ni treba črne tinte*)

5.2.13 Kaj so na pripravi na tekmovanje pridobili učenci in kakšen je bil njihov pogled na besedili ob koncu tekmovanja?

Delo *Oči* je bilo težko za branje in analizo. Ko smo posamezne zgodbe natančno obravnavali, so učenci odkrili, da besedilo ne prinaša samo tistega, kar so najprej opazili. Razmišljali so o tem, da je Andrej Makuc opisal dogodke tako nazorno, da se mučenje človeku upre. Vsi učenci so začeli razumevati knjigo kot protest proti mučenju živali in nasilju nasploh. Dobro so se naučili izraziti svoja čustva, ki so se jim prebujala ob branju knjige. Odkrili so, da pisatelj prikaže tudi pristno ljubezen do živali in neskajeno prijateljstvo živali in človeka, da otroci, ki so nasilni nad živalmi, v sebi prav dobro čutijo nelagodje, tesnobo, strah in da se z mučenjem ne strinjajo. Pa vendarle to počnejo. Spoznali so, da je pozitivnih opisov v knjigi celo več kot tistih, ki nas ranijo, pretresejo, in

da jih pisatelj tako potegne v zgodbo, da bi najraje posegli v dogajanje. Knjigo Andreja Makuca *Oči* so doživeli kot boljšo literarno umetnino od knjige Janje Vidmar *Debeluška*. Iza Košir, ki je osvojila 1. mesto na regijskem tekmovanju, na državnem pa je bila prva - najboljša v državi, je v svojem spisu zapisala, da je pisatelj Makuc njen vzornik: »Andrej Makuc je nedvomno umetnik. Sama bi bila rada podobna njemu. Postal je moj vzornik. Njegov jezik in izbira besed sta neponovljiva. Njegov slog pisanja izraža veliko ljubezen do literature. Kljub temu, da je sporočilo skrito med vrsticami, me je knjiga *Oči* veliko bolj prepričala kot knjiga Janje Vidmar.« Učenci, ki so si na začetku želeli lahke literature, kakšnega ljubezenskega romana ali pa kakšne napete zgodbe, kakor so izjavili na začetku tekmovanja, so spoznali, da so se ob knjigah srečali s problemi, ki so se jih dotaknili. Trdili so tudi, da še niso prebrali nobene mladinske knjige, v kateri bi bil jezik tako dovršen, kot je v Makučevi. Iza Košir, učenka 9. razreda, je v enem od svojih razlagalnih spisov takole zapisala:

»Žival ima res vedno odprte oči – ko živi, ko trpi, tudi ko umira in umre. Žival se med trpljenjem ne zna skriti kot človek. Za zaprte veke. Moja babica je imela prav. Spokojno lahko zapro oči v smrt le redki. Sila redki. Živali nikoli. One vse štejejo za življenje, ker ne vedo za smrt.« (Andrej Makuc, *Oči*, 2001)

Knjiga Andreja Makuca *Oči* nam odpre srce in oči, da lahko z obema vidimo tisto, za kar smo bili pred tem slepi kot krti. Verjamem, da se vsak izmed nas globoko v podzavesti zaveda vseh teh tegob, ki nam jih je razgalil Andrej Makuc. Kajti, ko sem brala to knjigo, sem imela občutek, kot da bi mi nekdo segel v glavo in iz nje potegnil skrbno izoliran paket ter mi ga vrgel pod nos. In zdaj ga imam tu pred očmi, črno na belem, in solze mi lezejo v oči. Ker me je sram, da pripadam ljudem, ki so tako brezčutni, da so se sposobni brutalno znašati nad živalmi. Nenadoma postanem tudi jezna. V meni vre toliko različnih občutkov, da se čudim, zakaj še ne eksplodiram. Vse se mi zagabi: ljudje, mučenje, meso ... In moram priznati, da je Andrej Makuc dosegel tisto, kar mnogo ljudem pred njim ni uspelo. Namreč, da bi se nam vse te nečednosti tako uprle, da jih v nobenem primeru ne bi tudi sami naredili. Nasprotno: postavili bi se na stran živali in se bojevali proti samim sebi – iztrebljevalcem.

Knjiga me je pretresla, šokirala, užalostila, razjezila. Živali iz knjige so se mi zasmilile, kot da bi v resnici obstajale. Želela sem zleteti v papir, v črke, v dogajanje ter pobožati psico Negro in ji reči, da bo še vse v redu, pa čeprav bi bila to laž. Želela sem zlesti v stavke in klofniti Ivča, da bi se vendarle spametoval in pustil ubogo miško pri miru. Želela sem omogočiti konju beg v svobodo in Drejcu izbiti trmo iz glave, da ne bi bil tako vztrajen pri svojem mnenju in bi pustil žabe v njihovi mlaki. Želela sem spremeniti vse. A če bi spremenila vse, ne bi hkrati naredila ničesar.

Andrej Makuc je s to knjigo začel nekakšen protest proti mučenju živali in strinjam se z njim. On sam ne more spremeniti našega mišljenja. To lahko storimo le mi sami. On nas lahko k temu le spodbudi, nas razsvetli, da nam postane jasno, kako grozno je trpljenje živali.

Pripravi nas do tega, da se nam živali zasmilijo. Pove nam (pa čeprav med vrsticami), da imajo tudi one čustva, tako kot mi, in da trpijo veliko bolj kot ljudje. One imajo nagon, čustva, čutila. Na to se zanašajo, ne na razum. To jim pomeni največ. In če jim to odvzamemo, niso nič. Nič.

Najbolj od vseh se me je dotaknila zgodba Pasje. Lepa, čutna pripoved. Ganljiva. »Hotela jih je ustaviti, preden bi jih vzela nebesa. Čemu ravno njej!?« Ob tej povedi je v moje oči stopila voda, čemu ravno njej? Uboga Negra! Čudovita izbira besed in opisov narave nam predstavlja nekakšno upanje. Da bo mogoče še vse v redu. Da lahko vso to bolečino preprečimo. Ob koncu zgodbe čutiš nekakšen zagon. Jeza ti stopi v glavo kot alkohol in nenadoma se počutiš dovolj močnega, da bi lahko odpravil trpljenje samo z zamahom roke. A vse to, tako kot pijanost, mine čez noč in zjutraj ti je samo še slabo.

Rada imam živali. Ljudi tudi, seveda. Tudi oni imajo svojo vlogo v tej knjigi. Drejc, Ivč, Joc, Frenk in Rus. Pet najboljših prijateljev. Kot rit in srajca. Vedno skupaj. Zbirajo se onstran Homšnice pod hrastom in kadijo. Zelo jasno si jih predstavljam. Frenka, rdečelasca s pegami in premetenim, izzivalnim pogledom. Rusa, nedolžnega, šibkega tretješolca. Žrtev. Joca z izbitimi zobmi in nosljanjem. Ivča, najmočnejšega, najstarejšega, najpametnejšega. Vodjo. In Drejca, opazovalca in pripovedovalca. Vsevednega in tihega.

Starši jih prepuščajo samim sebi, a so hkrati tudi njihov vzor, kompas, po katerem se ravna. Skozi Drejčeve oči se zdijo kot nekakšni oddaljeni planeti, le nežna meglica, nepomembni za njihov ogromni svet, ki ga vidijo skozi svoje radovedne oči.

Teh pet prijateljev mora preizkusiti in videti vse. Na žalost tudi grde stvari. Iz pripovedi je jasno razvidno, da se jim mučenje gnusi. »Jaz ne bi delal tega,« pravi Rus in »Hudič, zasmilil se nam je!« ugotovi Drejc. A zakaj vseeno to počno? Da bi se dokazali? Ker mislijo, da so bolj podobni odraslim? Se počutijo starejše? Da ne bi izpadli mevže? Ne vem.

Andrej Makuc vse opiše zelo natančno, zato se mi zdi, da je v knjigo vključil tudi delce svojega otroštva. Če bi ga bolje poznala, bi ga morda našla v kom izmed nerazdružljive peterice. Mogoče v Drejcu. Ali Rusu ...

Oči so nekakšen simbol skozi celotno knjigo. Oči vidijo na eni strani grde reči, na drugi pa čudovite. A najpomembnejše je, da jih lahko zapremo. Zapremo jih lahko, ko trpimo, ko nečesa nočemo videti, ko nas je strah in ko umiramo. Na to smo lahko ponosni, kajti »spokojno lahko zapro oči v smrt le redki!«

5.2.14 Pred državnim tekmovanjem

Izbor učencev za državno tekmovanje je zelo omejen, tako da sta se ga izmed učencev z regijskega tekmovanja s spodnjega dela Gorenjske udeležila samo 2 učenca iz 8. razredov in 8 učencev iz 9. razredov. Med njimi je bila tudi Iza Košir, učenka 9. razreda. Svoje spise je izvrstno pisala že od začetka in vedela sem, da ima možnost osvojiti zlato priznanje, če bo dobro sodelovala na pripravi. Poleg znanja se mi zdi zelo pomembno, da dam učencem zaupanje vase, zato sem poleg svojih komentarjev o tem, kaj je v njenem spisu dobro in kaj lahko še izboljša, dodala zelo iskreno pohvalo. Ponovili sva vse, kar smo o delih povedali, predvsem pa sva uživali ob opisih narave, ob avtorjevem humorju in številnih jezikovnih domislicah, ki presenečajo.

5.2.15 Spis Ize Košir z državnega tekmovanja

Iza je v svojem razlagalnem spisu na državnem tekmovanju pokazala, kako dobro je razumela knjigi in pisateljevo sporočilo. Odlično je predstavila svoje doživljanje in razmišljanje ob obeh knjigah ter svoj pogled na obe deli. Mogoče bo res nekoč pisateljica. Poglejmo si njen spis.

Nevidni otroci

Verjetno bi moral biti brez ust, brez oči, brez nog in brez rok, neviden kot duh in neslišen kot ultrazvok! (Saša Vegri, *Ne bom odprl ust*)

Po mnenju Saše Vegri so otroci na tem svetu nezaželeni. Nevidni. Samo še ena dodatna smet na smetiščni gori. Menda je res tako. Saj to je že splošna resnica – namreč, da so otroci samo za zgago. Po drugi strani pa se z njo ne strinjam. Po drugi strani ostaja na svetu ogromno staršev, ki tako močno ljubijo svoje otroke, da postanejo slepi za njihove napake. Tudi sami so bili nekoč taki kot mi – mali nagajivi vragi, vsem v napoto. Menda nas lahko vsaj malo razumejo.

Joj, kakšen otrok! Tako včasih pravijo odrasli. Tako včasih pravijo otroci, ko se želijo izoblikovati po starševskih merilih.

Tudi Drejc, fant iz knjige Oči, je moral po ukazu staršev odrasti »že predlansko jesen«. To je bil zanj velik šok. Ni želel zlesti na drugo stran, prek zidu, ki ločuje otroštvo od odraslega sveta. Tam je v resnici prava tema. Nič smiselnega. Zakaj bi moral, ko pa je zanj svet tu, kjer je sedaj, najlepši, poln novih odkritij, resnic in prijateljstva? S svojimi velikimi očmi zre v ogromni svet, v svojo dušo srka vsako podrobnost. Tiho je kot otrok iz pesmi *Ne bom odpiral ust*.

Njegovo štirje prijatelji – Ivč, Joc, Frenk in Rus so prav tako nezreli otroci. Vseh pet se drži skupaj kot rit in srajca. Njihovi starši jih prepuščajo samim sebi in so hkrati tudi njihov kompas, po katerem se ravnaajo. Njihovo otroštvo ni ravno prijetno. Polno je groznih prizorov mučenja in trpinčenja živali. »Nam mulcem je postalo nekam tesno. Pa smo bili ravno toliko stari, da nismo hoteli govoriti, kaj smo videli to zrelo opoldne tam notri, v samih sebi. Molče smo se odpravili eno prižgat. Tako bo še najlažje pregnati zoprniho.«

Zbirajo se onstran Homšnice, pod hrastom. Tam je njihovo skrivno prebivališče. Predstavljam si jih, potepuhe. Ivča kot najmočnejšega, najstarejšega, najpametnejšega. Vodjo. Joca z njegovim nosljanjem. Frenka, rdečelasca, pegastega, z navihanim izzivalnim pogledom. Rusa, najmlajšega, najšibkejšega. Žrtev. In Drejca, tihega, vsevednega pripovedovalca. Nenavadna peterica, polna nasprotij.

Grozno se mi zdi, ko pomislim, koliko grdega so videli in koliko hudega storili. Utopljali so ubogo majhno miško, ki se je s tačkami oklenila kletke in jih s svojim pogledom rotila, naj jo izpustijo. In zgodba Žabje. Da bi dokazali, da je bolečina močnejša od nagona, samo zaradi nasprotovanja učiteljici, so jim iztaknili oči.

Sprašujem se, kako je lahko avtor Andrej Makuc v svojo čutno pripoved, prežeto s čudovitim jezikom, onečedel s tako grozno tematiko.

S svojo zgodbo je začel nekakšen protest proti mučenju živali in otrok. Strinjam se z njim. On sam nas ne more spreobrniti. To lahko storimo le mi sami. On nam je le pokazal pot, nas razsvetlil, da bi ugotovili, kako kruto trpijo nekatere živali in ljudje. Zdaj je samo od nas odvisno, na katero stran se bomo postavili. Na stran mučiteljev ali na stran Andreja Makuca.

S svojo knjigo nam odpre oči in srce, da lahko z obema vidimo tisto, za kar smo bili pred tem slepi kot krti. Verjamem, da se vsak izmed nas globoko v sebi zaveda vsega trpljenja. Kajti ko sem brala to knjigo, sem imela občutek, kot da bi mi nekdo segel v glavo in iz nje potegnil skrbno izoliran paket ter mi ga vrgel pred nos. In zdaj ga imam tu, pred seboj, črno na belem. Sram me je, da pripadam ljudem – iztrebljevalcem. In jezna sem, zelo jezna. Pa žalostna tudi. V meni vre toliko različnih čustev, da se čudim, zakaj še ne eksplodiram. Najraje bi vstopila v tiste stavke, v pripoved, in ustavila vso tisto grozo. Rekla bi stop in pogasila požar. A kaj bi s tem dosegla? Pravzaprav nič.

Strinjam se z avtorjem. Dosegel je tisto, kar mnogim pred njim ni uspelo. Pripravil nas je do tega, da se nam je nasilje uprlo.

Andrej Makuc se je rodil leta 1951 na Brdih pri Slovenj Gradcu. Osnovno šolo je obiskoval v svojem rojstnem kraju, gimnazijo pa v Ravnah na Koroškem. Diplomiral je iz slovenske in primerjalne književnosti na filozofski fakulteti v Ljubljani. Zdaj je učitelj na slovenjegraški gimnaziji, kjer je ustanovil tudi kulturno društvo Spunk. Je sourednik revije *Odsevi* in po letu 2001, ko je izšla knjiga *Oči*, je leta 2008 napisal še eno knjigo s podobno tematiko – *Šolniški kruh*. Zanj je literarno ustvarjanje najimenitnejše početje, ki si ga človek lahko privošči.

To je vse, kar vem o njem, a če bi ga bolje poznala, sem prepričana, da bi ga odkrila v katerem od petih fantov. Zgodbe je napisal tako čutno in pozorno, da se mi je za trenutek zdelo, kot da bi pripovedoval o sebi. Lahko si ga predstavljam v vlogi Drejca. Morda tudi Rusa ...

Urša je najstnica, ki sem jo spoznala v knjigi *Debeluška*. Tudi ona je ena izmed nevidnih otrok, ki se zdi staršem samo odvečen element. Njena mama, ki jo Urša z vso pravico kliče po imenu – Dunja, je zaradi nje opustila svoje sanje. Zdaj jih poskuša izživeti na njej. Dunja želi, da bi Urša postala manekenka in jo poskuša shujšati. Urša se temu na začetku upira, kasneje pa začne namerno stradati. »Ne bom odpiral ust, ne bom gledal stran, ves dan bom strmel vsem v oči.« To je storila Urša. Nič ni povedala. Samo shujšala je do neprepoznavnosti in s tem vstopila drugim v oči. A prepozno. Uršo odpeljejo v bolnišnico, a kljub temu da preživi, vem, da ne bo nikoli več ista oseba. Oče, ki velikokrat sploh ni opazil, da obstaja, jo končno zagleda, in njena mama se zanjo prvič ustraši. To zamorjeno, prav nič prijetno zgodbo, je Urša napisala za Unicefov natečaj z naslovom *Moja družina sem tudi jaz*.

Kdo pa je v resnici Janja Vidmar. Ko slišim za to ime, ponavadi samo odidem stran. Njen slog pisanja in njena ciničnost me odbijata. Prebrala sem nekaj njenih knjig in prav nobena mi ni bila všeč.

Janja Vidmar se je rodila leta 1962 na Ptuju. V Mariboru je končala osnovno šolo in gimnazijo, nato pa je študirala na akademiji za likovno umetnost in na filozofski fakulteti, vendar je študij opustila. Je članica Društva slovenskih pisateljev in pobudnica nagrade desetnica. Na Slovenskem je Janja Vidmar poznana predvsem po mladinski realistični prozi, ki se uvršča na področje socialno-psihološkega romana. *Debeluška* je izšla leta 1999, napisala pa je tudi druge knjige, na primer *Princeska z napako*, *Baraba*, *Zoo* ...

Pri njenih knjigah je v ospredju predvsem dogajanje in dialog. Sporočilo je jasno razvidno, njen jezik pa ostaja uklešččen med vsakodnevno uporabo besed. Iz njenih zgodb ne veje nič inovativnosti.

Prav zaradi tega se me je verjetno bolj dotaknila knjiga *Oči* in njenih 6 kratkih zgodb. Andrej Makuc je nedvomno umetnik. Sama bi bila rada podobna njemu. Postal je moj vzornik. Njegov jezik in izbira besed sta neponovljiva. Njegov slog pisanja izraža veliko ljubezen do literature.

Kljub temu, da je sporočilo skrito med vrsticami, me je knjiga *Oči* veliko bolj prepričala kot knjiga Janje Vidmar.

Jezik Andreja Makuca je poln metafor, primer in novotvorjenk. »Sedeli smo na škarpi in z očmi potiskali sonce za obzorje.« Inovativnost in domišljija sta njegovi najlepši vrlini, ki ju pri njem občudujem.

Izmed vseh šestih zgodb pa se me je najbolj dotaknila zgodba *Pasje*. Drejc, Petra in psica Negra so nerazdružljiv trikotnik. Središče vesolja. Vse okoli njih je nepomembno, grozno. V njihovem svetu je mogoče karkoli. Petra razume Negro bolje kot soljudi. Najboljši prijateljici sta. Njen odnos je nekaj čudovitega. Tako kot je čudovita narava, v kateri ta odnos gojita in ga razvijata. Svet je nevestina glava, prekrita z belo tančico. Sneg je okoli Negrine ute stopen, očetove stopinje se od tam vijejo v gozd, kjer so drevesa zakrila grozo. Med vejami, v zraku med njimi, je ujeta smrt. Pozibava se in se smeji otrokovim slepim očem. Kajti Negrine mladiče so vzela nebesa. »Hotela jih je ustaviti, preden bi jih vzela nebesa. Čemu ravno njej?«

Njena bolečina je bila prehuda, njena jeza premočna za ta svet. Pridružila se jim je. Tam gori. V nebesih. Zdaj skupaj štejejo pisane cvetlice.

Petra tega ne more sprejeti. Noče. Vzame Negro k sebi in jo močno stisne. Skupaj lovita bele krpice z neba! Srečni sta.

Otroške oči radovedno zrejo v svet. Telesa, ki nosijo te oči, niso na istem svetu kot odrasli. Zato so nevidni. Starši ne razumejo njihove potrebe po čarobnosti in ljubezni. To otroke potre, a kljub temu znajo najti srečo. V njihovem velikem svetu je prostor za vse. Tam odrasli ne morejo reči: »Joj, kakšen otrok!«

5.3 Stališče avtorja knjige Andreja Makuca do problematike

Andrej Makuc meni, da je eden glavnih vzrokov za polemiko prepad med podobo, ki si jo starši naredijo o lastnih otrocih, in realnim stanjem – zrelostjo, ki jo otroci pri teh letih že dosegajo. Pravi, da so veliko bolj zreli in odprti, kot jih vidijo starši. Priznava, da se tej pasti – zatiskati si oči pred tem, da je tvoj otrok bolj odrasel, kot si si pripravljen priznati – tudi sam ni mogel povsem izogniti v starševski vlogi. »Če nekdo ugotavlja, da učenec pri štirinajstih letih ni zrel za *Oči* ali *Na zeleno vejo*, kako bo potem v srednji šoli predelal incest v *Ojdiu*, *Antigono*, grofa Ugolina, ki ga živega zazidajo v Dantejevi *Božanski komediji* ... Ne vem, kaj se mora zgoditi v tistih dveh mesecih počitnic, da otrok nenadoma dozori,« razmišlja Makuc in dodaja: »Lahko bi dejal, da sem knjigo *Oči*

napisal kot knjigo o ljubezni, o prijateljstvu, o odpuščanju, odraščanju, poskusu odpreti se v dobroto. Knjiga je poskus hvalospeva življenju. Zato je smešno, da so najbolj zrevoltirani vegetarijanci, ki po forumu pišejo, da oni oziroma njihovi otroci ne bodo brali takšnih knjig. Z malo cinizma bi lahko zapisal, da bi *Oči* zlahka razglasil za manifest vegetarijanstva ...» Pravi tudi, da delo ni nastajalo za ciljno publiko, saj ga ni pisal z mislijo na mladino, kajti po njegovem mnenju je dobro besedilo odprto in ni geografsko, spolno ali starostno omejeno. Dobra literatura je nadčasovna. Tudi dobra pravljice lahko beremo še v visoki starosti in tudi te so lahko presneto krute. Poudarja, da je Cankarjevo tekmovanje fakultativno, da nikogar ne silimo, da bi se ga udeležil. Drži pa, da pomaga nabrati več točk. To pa ni pravilen pristop, saj zbiranje točk ne bi smelo biti edina motivacija za branje.

Pisatelj pravi tudi, da se v vsem hrušču okrog Cankarjevega tekmovanja kaže lažna ali dvojna morala. Ljudje izražajo gnus, ki jih je obhajal med branjem o »trpinčenju živali« v *Očeh*, po drugi strani pa se brez hude muke mastijo z ocvrtimi piščanci, ki bržkone niso bili vzrejeni v idealnih razmerah, ali pa se obračajo stran (in morebiti celo zatiskajo oči svojim otrokom), ko mimo njih zbeži kamion z živalmi na poti v klavnico. Potem pa s poduhovljenim izrazom položijo plastični zamašek v košarico, kjer se zbira za umetne okončine ali rehabilitacijo nekega nesrečnika nepreverjene in nepreverljive identitete, in so olajšani, ker so si kupili odpustek. Ljudje si zatiskajo oči in prav zvabiti jih je treba v past, da se soočijo s čim novim in so zmožni globljega uvida stvari.

5.4 Razmišljanje o primernosti takšne literature za osnovnošolce, o zrelosti učencev, o škodljivosti literature in o vlogi učitelja pri delu s knjigo

V tem razmišljanju želim predstaviti ugotovitve in spoznanja, ki so se mi porajala ob spremljanju polemike, branju knjig in delu z učenci, ki sem jih pripravljala na tekmovanje.

Najbolj žgoče polemike so potekale okrog primernosti takšne literature za osnovnošolce. Precej strokovnjakov, staršev in učiteljev ter drugih udeležencev polemike je menilo, da takšna literatura ni primerna za učence 8. in 9. razredov osnovne šole. Takšen odziv bralcev so sprožili zelo podrobni prikazi nasilja, ki so jih šokirali in pretresli. Vendar je iz čustvovanja in obnašanja oseb v knjigi jasno razvidno sporočilo, da pisatelj ni na strani

nasilja, saj opisuje tudi tako tenkočutne in pristne odnose med človekom in živaljo, kot jih srečamo v malokateri literaturi.

Edini problem vidim v zrelosti učencev za takšno literaturo. Pisatelj Makuc pri pisanju knjige ni razmišljal, kdo bo bral njegovo knjigo. Izbrana je bila za 8. in 9. razred, ker je bila uvrščena med mladinsko literaturo. V osnovni šoli eno leto lahko pomeni zelo veliko razliko v zrelosti učenca. To opazimo pri vsakem Cankarjevem tekmovanju. Pri branju knjige in razbiranju sporočila so imeli učenci 8. razredov večje težave kot učenci 9. razredov. Učenka Iza iz 9. razreda, ki je najboljše razmišljala o knjigi, pa je psihično vsaj starejša od svojih vrstnikov.

Makučeva knjiga *Oči* je kvalitetno literarno delo. Pisatelj je inovativen, njegov slog pisanja je neverjeten in neponovljiv. Svoje učence sem vodila od prvih občutkov ob besedilu k temu, da so v njem našli še druga sporočila in da so videli celoto, a je bilo kljub temu večini učencev branje knjige naporno in včasih neprijetno. Vsak učenec je svet zase in vsak doživi knjigo na svoj način. Če je šokantna, bo najbrž šokiran, če so v njej mučni prizori, bo zgrožen. Učitelj ga lahko vodi in opozori še na druge stvari, a učenčev prvi vtis ostane. Spoštujem svoje učence in vem, da znajo zelo pametno razmišljati. Kot mentorica jih lahko opozarjam na stvari, ki jih sami niso opazili, nikoli pa ne bi hotela trditi, da ni dobro tisto, kar so ob delu občutili in izrazili. V osmem razredu sem imela letos odlično, zelo nadarjeno učenko, ki mi je sredi priprav na tekmovanje rekla, da ne bo več sodelovala, ker knjige *Oči* ne more več brati. Spodbudila sem jo, da je vztrajala, a se je že na šolskem tekmovanju pokazalo, da je imela prav. Pravi pa, da bo z veseljem tekmovala naslednje leto.

Zato se mi zdi prav, da se za takšno tekmovanje, na katerem sodelujejo učenci celotne države, izbere knjiga, ki jo sprejme širša množica bralcev. Res je, da je Cankarjevo tekmovanje prostovoljno, vendar si učenci na njem želijo sodelovati ne samo zaradi štipendij in priznanj, ampak tudi zaradi lastne ambicioznosti, vedoželjnosti in želje po napredovanju.

Napačno se mi zdi tudi zgražanje nad tistimi, ki so javno povedli svoje mnenje, čeprav je bilo odklonilno. Obsojam pa razpravljanje tistih, ki se spotikajo ob stvari, ki jih niso prebrali. Takšnih je bilo na spletu kar veliko.

Knjiga Andreja Makuca *Oči* je bila najtežja knjiga v mojem dolgoletnem delu z učenci, ki sem jih pripravljala na Cankarjevo tekmovanje. V njej smo našli mnogo lepega, občudovali smo pisateljeve opise odnosov med živalmi in ljudmi, opise fantovske družine in njihovih pustolovščin, opise narave in jezik, kakršnega še nismo srečali pri nobenem od sodobnih slovenskih pisateljev. Opisi nasilja so počasi malo zbledeli, ko smo videli celoto. Ko zaključujem Cankarjevo tekmovanje, mi ostaja spoznanje, da so učenci veliko napredovali, da je bilo delo zelo zanimivo, da smo se pogovorili o stvareh, o katerih se drugače ne bi, in da je bilo vredno vložiti veliko truda.

Ali je neka literatura škodljiva za nekega učenca ali ne, je težko reči. Vsak dogodek iz svojega življenja lahko obrnemo v dobro ali slabo. Za svoje učence lahko rečem, da se jim je nasilje in mučenje tako zagnusilo, da kaj takšnega ne bi počeli. Pisatelj je bil prepričljiv in šokanten. Zelo pomembno je, da se ob takšni literaturi bralci lahko pogovorijo med seboj in z mentorjem, individualno branje pa je lahko bolj problematično, vsaj pri mlajših, nekritičnih bralcih.

6. Sklep

Žgoče polemike, ki so nastale ob letošnjem Cankarjevem tekmovanju, so prinesle tudi marsikaj pozitivnega. Ponovno smo se pričeli spraševati o tem, katere knjige so primerne, da jih predpišemo za obvezno literaturo ali za tekmovanje v osnovni šoli. Vplivale pa so tudi na mlade bralce, ki so se s predpisano literaturo srečali na pripravah na tekmovanje. Na začetku so jih različna mnenja zmedla, a s pomočjo mentorja so pričeli iskati pozitivne in negativne strani predpisane literature. Odkrili so, da je nasilje, o katerem so toliko razpravljali v polemikah, le del celotne zgodbe in da se pisatelj z njim ne strinja, hkrati pa prikazuje pozitivno, globoko sožitje med človekom in živaljo. Pomembno je, da takšne literature ne berejo učenci sami, ampak ob mentorstvu odraslega bralca, ki jim pomaga videti celoto.

7. Viri in literatura

Borko, Manca: Knjiga za žvečenje: Tekmovanje. Čeprav je kakovostna, so knjigo umaknili zaradi pisem sedmih šol. *Zurnal24.si*, 28. 9. 2011.

ali: <http://www.zurnal24.si/knjige-za-zvecenje-clanek-136323>

Dominko, Tanja: Odmevno Cankarjevo priznanje. *Radio Ognjišče*, 12. 10. 2011 ob 20.17.

ali: <http://radio.ognjisce.si/sl/123/utrip/5602/>

Ena Konservativka??: Pornografija za Cankarjevo tekmovanje v OŠ. *Med.Over.Net.forum*, 27. 7. 2011.

ali: <http://med.over.net/forum5/read.php?65,7084753>

Kastelic, Lovro: Dežurne moralistke nad Na zeleno vejo. Knjiga Andreja Predina je bila nominirana tudi za nagrado večernico. Njegovo knjigo Na zeleno vejo so umaknili s seznama za Cankarjevo priznanje. *Slovenske novice*, 22. 9. 2011. str. 2, 3.

ali: http://www.zrss.si/pdf/230911101829_slovenskenovice-22sept2011-http_www.zrss.si_medijskeobjave_dokument_pdf_mo220911.pdf

Makuc, Andrej: *Oči*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2001 (Zbirka Najst).

Ministra Lukšiča pozivajo, naj knjige umakne. Ženska zveza NSi: Knjige za tekmovanje v znanju materinščine so neprimerne. *Novice Planet Siol .net*, 16. 9. 2011.

ali:

http://www.siol.net/novice/slovenija/2011/09/knjige_za_tekmovanje_v_znanju_materinscine_po_oceni_zenske_zveze_nsi_neprimerne.aspx

Plahuta Simič, Valentina: Afera Cankarjevo priznanje. Knjigi sta predvsem prezahtevni: Milena Mileva Blažič o spornih knjigah za Cankarjevo priznanje. *Delo*, 29. 9. 2011.

ali <http://www.24kul.si/?id=977>

Plahuta Simčič, Valentina: Komisija je prepričana, da ni naredila napake. *Delo*, 29. 9. 2011. ali: http://www.zrss.si/docx/300911080838_delo_29_9.docx

Posvet o tekmovanju za Cankarjevo priznanje. Ljubljana, petek, 11. 11. 2011.

Vidmar, Janja: *Debeluška*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2008 (Zbirka Domače branje Knjiga pod nosom).

Zupan, Mojca: Ne bi smeli žrtvovati ustvarjalnosti. *Šolski razgledi* VX/20 (16. 12. 2011). str. 6.

Žišt, Franja: Cankarjevo tekmovanje. *Večer*, 11. 10. 2011. str. 13.

ali http://www.zrss.si/doc/121011201151_cankarjevo.doc_vecer_11._10..doc

8. Izjava

Podpisana Olga Koplan izjavljam, da sem avtorica diplomskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom dr. Aleksandra Bjelčeviča.

Olga Koplan